

Bakalářská práce

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií
Institut mezioborových studií Brno

Rozvíjení sociálních kompetencí dětí v rodinném prostředí

Zpracovatel: Lenka Valihrachová

Vedoucí bakalářské práce: doc. PhDr. Zlatica Bakošová, Ph.D.

Brno 2011

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma Rozvoj sociálních kompetencí dětí v rodinném prostředí zpracovala samostatně a použila jsem literaturu uvedenou v seznamu použitých pramenů a literatury, který je součástí této bakalářské práce.

Elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné.

V dne

Podpis:

Na tomto místě bych ráda poděkovala svému manželovi a synovi za velkou podporu, které se mi od nich při zpracování mé bakalářské práce dostalo.

Děkuji také doc. PhDr. Zlatici Bakošové, Ph.D. za vedení bakalářské práce a množství cenných rad.

V neposlední řadě bych chtěla také poděkovat všem respondentkám, že mi zpřístupnily pohled do svého soukromí a umožnily tak vzniknout této práci.

ÚVOD.....	2
1 TEORETICKÁ VÝCHODISKA.....	3
1.1 Vysvětlení pojmů použitých v bakalářské práci	3
1.2 Přehled problematiky v literatuře	7
1.3 Význam sociálních kompetencí pro společnost a jednotlivce	9
1.4 Shrnutí teoretických východisek	11
2 SOCIÁLNÍ KOMPETENCE A JEJICH CHARAKTERISTIKA.....	13
2.1 Poznávání lidí	13
2.2 Mezilidské vztahy.....	15
2.3 Typy interakcí.....	17
2.3.1 Komunikace	17
2.3.2 Kooperace.....	21
2.3.3 Kompetice	22
2.4 Shrnutí sociálních kompetencí dle Valenty	23
3 MOŽNOSTI RODINY PŘI VÝCHOVĚ SOCIÁLNÍCH KOMPETENCÍ....	24
3.1 Rodina a hodnotová orientace	24
3.2 Rodiče jako vzory sociálních kompetencí	27
3.3 Společné činnosti rodičů a dětí	28
3.4 Shrnutí vlivu rodiny na osobnost dítěte.....	30
4 PRŮZKUM V RODINÁCH.....	31
4.1 Cíl průzkumu.....	31
4.2 Metody a metodiky průzkumu	31
4.3 Průzkumný vzorek	32
4.4 Analýza a interpretace zjištěných údajů	34
4.4.1 Vertikální analýza	34
4.4.2 Horizontální analýza	40
ZÁVĚR.....	44
RESUMÉ.....	46
ANOTACE.....	47
ANOTATION.....	47
KLÍČOVÁ SLOVA	47
POUŽITÁ LITERATURA.....	48
PŘÍLOHY	51

ÚVOD

Sociální kompetence v dnešní době nabývají stále na větším významu. Rozvíjí se sektor služeb a podle výzkumů jsou od zaměstnavatelů stále více kladeny požadavky na dobré dovednosti komunikace, asertivity, empatie, ovládnutí emocí. Kvalita komunikace a vztahů ovlivňuje celý život. Ve školství se zavádí výuka k sociálním kompetencím. Nejdůležitější vliv na rozvoj těchto dovedností má však rodina. Z tohoto důvodu jsme si v této práci dali za cíl, zjišťovat stav sociálních kompetencí u dětí v rodinném prostředí, a to v návaznosti na pedagogickou literaturu.

Bakalářská práce je rozdělena do čtyř kapitol, které jsou strukturovány do podkapitol. Každá kapitola koresponduje se svým vytyčeným cílem.

Cílem kapitoly **Teoretická východiska** je z pedagogické literatury získat přehled o tématu sociálních kompetencí. Zahrnuje to definování pojmů, které se k sociálním kompetencím vztahují. Součástí je také pojetí několika odborníků zabývajících se tímto tématem. A v neposlední řadě poukázání na význam sociálních kompetencí pro člověka a společnost.

Cílem kapitoly **Sociální kompetence a jejich charakteristika** je objasnit pojmy poznávání lidí, komunikace, mezilidské vztahy, spolupráce, kompetice a jejich obsah, podle členění Josefa Valenty.

Cílem kapitoly **Možnosti rodiny při výchově sociálních kompetencí** je získat z pedagogické literatury informace o tom, jak děti ovlivňuje rodinné prostředí, jak se rodiče svým vzorem podílí na utváření osobnosti dětí. A zjišťovat, které skutečnosti se odrážejí ve výchově k sociálním kompetencím.

Cílem kapitoly **Průzkum v rodinách** je zjistit stav sociálních kompetencí v pěti vybraných rodinách, které se liší počtem dětí. Vytvořit si celkový obraz o fungování rodiny, vzájemných vztazích a způsobu komunikace. Cílem je zjistit, zda počet dětí ovlivňuje přístup rodičů k výchově k sociálním kompetencím. Sociální kompetence jsou obsahově velmi široké a jejich rozvoj u dětí ve velké míře podléhá vývojovým stádiím. Z tohoto důvodu je průzkumná část zaměřená na předškolní věk. Průzkumný rozhovor je veden s matkou a zjišťující otázky jsou především směřovány k jednomu konkrétnímu dítěti ženského pohlaví. Pro účely objektivního srovnání jsou průzkumné rodiny dále vymezeny bydlištěm v městě Brně a podobným ekonomickým zázemím.

Vzhledem k volbě tématu jsme se rozhodli použít **kvalitativní přístup**. Metodou pro získání dat bylo v této práci použito polostrukturovaného rozhovoru. Při analýze zjištěných údajů byla využita metoda zakotvené teorie.

Obsah témat sociálních kompetencí je velmi široký. Tato práce je náhledem do problematiky.

1 TEORETICKÁ VÝCHODISKA

V této kapitole jsou definovány základní pojmy, které se vztahují k tématu sociálních kompetencí. Také je zde nastíněn přehled z pedagogické literatury o pojetí tématu od několika autorů. Důležitou součástí je poukázání na důležitost sociálních kompetencí pro člověka a jejich význam pro společnost.

1.1 Vysvětlení pojmů použitých v bakalářské práci

Kompetence

Termín kompetence v psychologickém slovníku (Hartl, 2004, s. 112) definuje jako „*schopnost, způsobilost, kvalifikace.*“ Další používaná synonyma jsou dovednost, účinnost, oprávnění. Mít kompetenci znamená být vybaven složitým souborem vědomostí, dovedností a postojů. Úspěšně zvládnout úkoly a situace, do kterých se člověk dostává. Schopnost orientovat se, provádět vhodné činnosti, zaujmout přínosný postoj.

Klíčové kompetence jako nadřazený pojem

„S ohledem na domácí obecně-pedagogické zázemí jsou klíčové kompetence definovány jako soubory vědomostí, dovedností, schopností, postojů a hodnot důležitých pro osobní rozvoj jedince, jeho aktivní zapojení do společnosti a budoucí uplatnění v životě.“ (Veteška, 2008, s. 71)

Rychlý vývoj vědeckého a technického pokroku, ke kterému v poslední době dochází, nutí člověka k adaptaci na změnu podmínek. Dosavadní znalosti jsou rychle nahrazovány novými. Je třeba neustálého vzdělávání. Znalosti jsou nejcennějším zdrojem ekonomického růstu, hnací silou osobního a profesního vzdělání. (Veteška, 2008)

Klíčové kompetence se liší podle oblastí, ve kterých jsou vyžadovány. Můžeme se setkat se specifickými kompetencemi důležitými pro uplatnění na trhu práce. Sem můžeme zahrnout například klíčové kompetence k výkonnosti, k aktivnímu přístupu, ke zvládnání zátěže, k uspokojování zákaznických potřeb, k podnikavosti, atd.

Zdroj – www.mamenato.cz, přístup 4.2.2011

Kompetence ve vzdělávání - Evropské země se snaží určit, které jsou to ty vědomosti, dovednosti a schopnosti, které občanům pomohou obstát v měnícím se světě. Žít plnohodnotný život, začlenit se do společnosti, aktivně spoluutvářet budoucí podobu společnosti, mít ochranu proti sociálnímu vyloučení a nezaměstnanosti. Rozvoj klíčových kompetencí je v současné době hlavním cílem vzdělávání. Je zahrnut v národním programu rozvoje vzdělávání, tzv. Bílé knize. Důraz je kladen na změnu systému výuky. *„Bude podporována celková změna charakteru výuky na všech stupních škol tak, aby byly využívány a šířeny nové aktivní výukové strategie, zejména projektová výuka a různé formy mezipředmětové integrace, které umožní rozvoj klíčových kompetencí, jako nástroje přeměny encyklopedického pojetí vzdělávání.“* (Bílá kniha, s. 91)

Evropský rámec zahrnuje osm oblastí klíčových kompetencí:

1. Komunikace v mateřském jazyce
2. Komunikace v cizím jazyce
3. Matematické kompetence a základní kompetence v oblasti vědy a technologií
4. Kompetence v oblasti digitálních technologií
5. Kompetence učit se učit
- 6. Sociální a občanské kompetence**
7. Smysl pro iniciativu a podnikatelské myšlení
8. Kulturní povědomí a vyjádření

Zdroj – Národní ústav odborného vzdělávání (<http://www.nuov.cz/koncepce-kk>)

Sociální kompetence

Tématem sociální kompetence se zabývá sociální psychologie a psychologie osobnosti. Kompetence je používána jako nadřazený termín pro široký komplex schopností, znalostí a dovedností. Ve významu sociální kompetence je tato dovednost či schopnost spojována se vztahy s druhými lidmi, jejich vzájemnou komunikací a spoluprací. (Oudová,2007)

Sociální kompetencí se rozumí schopnost jedince se o sebe v sociálním prostředí postarat. Umět si pomoci, být zodpovědný za sám sebe, za svůj život a také být spoluzodpovědný za život druhých. Součástí sociální kompetence je způsobilost navázat a udržet sociální kontakt. (Oudová,2007)

Sociální kompetence jsou součástí klíčových kompetencí, tj. základních životních dovedností. Tyto kompetence lze rozdělit do dvou základních skupin, které se v praxi vzájemně prolínají. Podmínkou dobrého rozvoje sociálních

vztahů je celkový příznivý rozvoj osobnosti. Nelze od sebe striktně oddělit pouze sociální kompetence od osobnostních schopností. Osobnost jedince se do vztahů k lidem, způsobu komunikace i spolupráce promítá, určuje ji. Kvalita sociálních dovedností je závislá na jejich nositeli. Jeho osobnostních kvalitách, hodnotách a postojích.

Intrapersonální kompetence se vztahují k jedinci. Zahrnují dovednosti sebepoznávání a sebepojetí, sebeovládání, řízení svého času, psychohygieny, pozitivní představy o sobě, sebereflexe. (Valenta, 2006)

Interpersonální kompetence se vztahuje k druhým lidem. Rozvíjí se ve vzájemné interakci s druhými. Tato dovednost zahrnuje poznávání lidí, efektivní komunikaci s nimi, umění aktivního naslouchání, asertivitu, empatii, umění udržování mezilidských vztahů a řešení sociálních problémů, dovednost spolupráce a etického soutěžení. (Valenta, 2006)

Sociální inteligence

Inteligence je obecně chápána jako schopnost usuzovat, chápat vztahy, učit se ze zkušenosti, řešit problémy. Jednoduše řečeno přizpůsobit se novým podmínkám a měnit své chování podle měnících se situací. Inteligence je většinou chápána jako obecná schopnost, projevuje se v chování. Existuje řada forem inteligence. U každého člověka je zastoupena v různé míře. Mezi základní patří – inteligence jazyková, hudební, logicko-matematická, prostorová, pohybová. Inteligence intrapersonální je inteligence osobního rozvoje. Zahrnuje schopnost vyznat se v sobě. A inteligence interpersonální neboli sociální zahrnuje schopnost vyznat se v druhých lidech. (Vízdal, 2008)

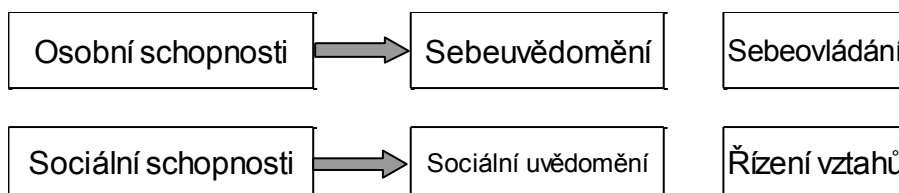
Sociální inteligence se zaměřuje na sociální vztahy. V psychologickém slovníku (Hartl, 2004, s. 251) definuje *sociální inteligenci jako „schopnost jednat s lidmi a tvořivě řešit mezilidské konflikty, základem je empatie, zběhlost v mezilidské komunikaci i citlivost pro mezilidské vztahy. Vysoký stupeň označován za sociální takt.“*

Sociální inteligence je tedy schopnost porozumět emocím, myšlení a chování druhých lidí, porozumět sobě a na základě toho se přiměřeně chovat. (Výrost, 2008)

Emoční inteligence

Přímý vztah k sociálním kompetencím má emoční inteligence. Je definována (Hartl, 2004, s. 59) jako *„schopnost vhodně uplatňovat vlastní city i rozpoznat a brát v úvahu city druhých při zvládání osobních i pracovních situací; citová vyžralost; míra radostného prožívání života.“*

Sociální rozměr má emoční inteligence proto, že je především uplatňována ve vztazích s druhými lidmi. Rozhoduje o způsobu komunikace a ovlivňuje kvalitu lidských vztahů. Bradberry (2007) rozděluje emoční inteligenci do dvou základních skupin, osobní schopnosti a sociální schopnosti, které dále dělí, viz. Obrázek č. 1.

Obrázek č. 1 – dovednosti emoční inteligence, (Bradberry, 2007, s. 43)

Sebeuvědomění - je schopnost vnímat své vlastní emoce a svoje pohnutky. Mít nad nimi nadhled. Emoce jsou pro nás velmi prospěšné. Vždy slouží k nějakému účelu. Jsou reakcí na naše zkušenosti. Přináší nám cenné informace o nás samotných.

Sebeovládání – závisí na našem sebeuvědomění. Je to schopnost využít informaci od svých emocí. Ovládnout se a zůstat přizpůsobiví. Řídit své chování pozitivně. Sebeovládání nám pomáhá vydržet průzkum vlastních emocí. Úkolem je, snažit se své emoce pochopit. Zůstat v klidu a přitom hledat nejvhodnější způsob řešení situace.

Sociální uvědomění – je schopnost rozpoznat emoce jiných lidí. Jde o pochopení jejich stavu a o vnímání, co si někdo jiný myslí a cítí Navzdory tomu, že my to můžeme vnímat zcela odlišně. Úkolem je nenechat se polapit jenom vlastními emocemi.

Řízení vztahů – je vyústění prvních tří dovedností. Je to schopnost úspěšně vést interakce s druhými lidmi. Schopnost zvládnout konflikt, jasně komunikovat. Schopnost být věrni svým hodnotám a přitom vidět přednosti u druhých lidí. I u těch, které nemáme v oblibě. (pozn. pojem řízení vztahů je v současné době nahrazen pojmem management)

Výhodou emoční inteligence je, že není neměnná. Sice vychází z obecné inteligence, ale není na ní striktně vázaná. Emoční inteligence s věkem obvykle stoupá. (Brandberry , 2007)

Zabývat se svými pocity, přemýšlet nad tím, co nám o nás samotných sdělují je velmi prospěšné. Vízdal (2008, s. 106) píše, že „*Řízení citů je totiž pro životní úspěch, zdraví a spokojenost mnohem důležitější než rozumová inteligence.*“

1.2 Přehled problematiky v literatuře

Argyle, M. Psychology of interpersonal behavior, Harmondsworth 1967 (in Nakonečný, 1999)

Argyle (1969, in Nakonečný, 1999, s. 253) zavedl ve vztahu k sociálním kompetencím termín **sociální obratnost ("social skill")**. „*Sociální obratnost považuje za analogickou motorické obratnosti, jde tedy o jakousi "šikovnost" v sociální interakci při prosazování svých zájmů.*“ Stejně jako když se člověk učí různým jiným motorickým dovednostem (jezdit na kole, hrát na klavír), učí se i jisté obratnosti ve svém sociálním chování. Obratné chování je při úspěchu upevňováno a neobratné je při neúspěchu utlumováno. Vždy jde o sled podnětů a reakcí na daný podnět. (Nakonečný, 1999)

Argyle (1969) uvádí následující **cíle sociálních výkonů**:

Učit někoho - zprostředkovávat poznatky nebo informace.

Získávat informace z rozhovoru.

Měnit postoje, chování, názory, např. při prodeji, trestání.

Měnit emoční stav druhého člověka, např. vyprávět vtipy.

Měnit osobnost druhého člověka při psychoterapii nebo výchově dítěte.

Pracovat na společném úkolu při většině zaměstnání, především v průmyslu.

Dohlížet nad jednáním druhého, nejčastěji při výchově.

Dohlížet nad skupinou a koordinovat její činnost, plnit úlohu vedoucího.

(Nakonečný, 1999)

Riggio, R. E. Social Skills Inventory. Manual, research edition. Palo Alto 1989 (in Oudová, 2007)

R. Riggio (1989) in Oudová, 2007) chápe sociální kompetenci jako konstelaci různých **komunikačních dovedností**.

Základní dovednosti sociální komunikace rozděluje na tři skupiny:

dovednosti **přijímat** informace - komunikační senzitivita

dovednosti **vysílat** informace - komunikační expresivita

dovednosti monitorovat nebo **kontrolovat**, regulovat komunikaci.

Tyto tři základní dovednosti se uplatňují ve dvou oblastech: verbální, kterou označuje jako **sociální** a neverbální, kterou označuje jako **emocionální**. Jejich kombinací získal Riggio šest různých sociálních dovedností:

Emocionální expresivita, která se uplatňuje při neverbální komunikaci je dovednost vysílat emocionální zprávy, neverbálně vyjadřovat emocionální

stavy, postoje a status, případně vybudit ostatní k vyjádření svých citů.

Emocionální senzitivita je schopnost přijímat a interpretovat neverbální komunikaci od druhých lidí, dekódovat a interpretovat emocionální klíče druhých, jejich přesvědčení a postoje.

Emocionální kontrola je schopnost regulovat emocionální komunikaci a neverbální projevy, ale také schopnost utajovat, skrývat emoce.

Sociální expresivita je dovednost verbálního vyjádření, ale i schopnost upoutat a udržet pozornost jiných, schopnost iniciovat konverzaci. Je spojena s plynulým slovním projevem a vedením konverzace.

Sociální senzitivita je schopnost interpretovat verbální komunikaci a citlivost na sociální pravidla a normy, vhodnost sociálního chování sebe i jiných.

Sociální kontrola je dovednost hrát sociální role, dovednost sebezprezentace a regulace verbálního chování. Uplatňuje se v řízení směru a obsahu komunikace v sociální interakci.

Valenta, J. Osobnostní a sociální výchova a její cesty k žákovi, Kladno 2006

Valenta ve své knize rozděluje témata osobnostní a sociální výchovy na tři oblasti.

Osobnostní rozvoj, který zahrnuje poznávací schopnosti a sebezpoznání a sebepojetí, seberegulaci, sebeorganizaci, psychohygienu a kreativitu.

Sociální rozvoj, který zahrnuje poznávání lidí, mezilidské vztahy, komunikaci, kooperaci a kompetici. Tato oblast je podrobně rozpracovaná ve druhé kapitole.

Morální rozvoj, který zahrnuje řešení problémů a rozhodovací dovednosti, hodnoty, postoje, mravní vlastnosti a praktická etika.

Výrost, J. – Slaměník, I. Sociální psychologie, Praha 2008

Podle Výrosta (2008) jsou si pojmy sociální inteligence a sociální kompetence velmi blízké. Je těžké je od sebe odlišit. Určitou odlišnost vidí v tom, že sociální inteligence je určitý základ vycházející více z obecné inteligence. Píše (Výrost, 2008, s. 211) „Sociální inteligence má neutrální náboj, je to konstrukt, který se používá v prosociálním, ale i antisociálním kontextu.“ Sociální kompetenci k tomu vztahuje jako určitou nadstavbu. Přisuzuje ji **pozitivní a prosociální rozměr**.

1.3 Význam sociálních kompetencí pro společnost a jednotlivce

Rozvoj sociálních kompetencí je důležitý nejenom pro jednotlivce, ale pro celou společnost. Tak jak společnost ovlivňuje jednotlivce, tak zpětně jednatel ovlivňuje fungování společnosti. (Vízdal, 2005)

Mezi cíli současného vzdělávání je adaptace se na rychlé změny životních podmínek, spolupráce s ostatními, přijetí odpovědnosti za své zdraví. To vše dle svých schopností a osobních cílů, na základě poznání své osobnosti. Ve školách začal být vyučován předmět Osobnostní a sociální výchova. Je to průřezový předmět, kterým vzdělávací systém reaguje na aktuální problémy současného světa. Tento předmět je důležitým formativním prvkem, který pomáhá rozvíjet osobnost žáka v oblasti postojů a hodnot, vytváří příležitosti pro osobní uplatnění žáků a jejich vzájemnou spolupráci. (Valenta, 2006)

Podle výzkumů potřeb zaměstnavatelů potřeba schopností komunikace a sociálních kompetencí stále poroste. Týká se to především sektoru služeb, kde daleko častěji dochází k interakci mezi lidmi. Nabývá na důležitosti schopnost lidem rozumět a správně se k nim chovat, umět řešit spory, spolupracovat. (studie-Potřeby zaměstnavatelů a připravenost absolventů škol, www.nuov.cz)

Význam pro jednotlivce

Člověk je často definován jako bio-psycho-socio-spirituální jednotka. (Novotný, 2009) Psychosociální potřeby tvoří velkou část lidských potřeb.

Názorně jsou lidské potřeby uspořádány v hierarchickém modelu A.Maslowa, (Přehledná tabulka těchto potřeb je v příloze č. 1).

8 úroveň	TRANSCENDENCE – spirituální potřeby,
7 úroveň	SEBEREALIZACE - mít smysluplné cíle, ...
6 úroveň	ESTETIKA – potřeba krásy a harmonie, ...
5 úroveň	POZNÁNÍ – potřeba znát, dozvídat se nové,....
4 úroveň	ÚCTA, RESPEKT – sebedůvěra, vlastní hodnota,....
3 úroveň	PŘIMKNUTÍ – někam patřit, milovat a být milován,
2 úroveň	BEZPEČÍ – potřeba být zajištěn, být v klidu,
1 úroveň	BIOLOGICKÉ POTŘEBY – jídlo, pití,...

Většina lidských potřeb je uspokojována skrze interakci s druhými lidmi. I fyzické potřeby jsou v dětském věku uspokojovány pečující osobou, nejlépe matkou. Pocit bezpečí dává především domov. Potřeba někam patřit, milovat a být milován je nejčastěji uspokojována v rodině. Mezi vztahové potřeby patří především potřeba akceptace jinými lidmi, potřeba uznání, potřeba být pozitivně hodnocen. V mezilidských vztazích lze uspokojovat i potřebu seberealizace, potřeba sdílet společný zájem a cíl, potřebu dosáhnout úspěchu. (Vízdal, 2008)

Vnímám, že rozvoj sociálních kompetencí má hluboký dopad do všech vztahů. Vhodné používání sociálních dovedností má vliv na kladné emoční prožívání života, osobní prospívání, uspokojení emočních potřeb, prostě na vnímání životní pohody.

Význam pro společnost

Společnost jako celek usiluje o bezpečí pro své občany. Mezi dlouhodobé úkoly je v oblasti primární prevence je předávat informace, jak podporovat a chránit vlastní zdraví a duševní pohodu. Sociální kompetence se uplatňuje i při prevenci závislostí na drogách, alkoholu, poruch příjmu potravy a dalších sociálně patologických jevů. Mnohdy to nejsou informace, které by lidem chyběly, ale právě sociální dovednosti, jako je zvládání konfliktů, dovednost asertivně se prosadit, umět odmítnout např. drogu, respektovat druhé. Domníváme se, že uplatňování sociálních dovedností působí jako prevence rozvoje patologických jevů v životě lidí i celé společnosti, prevence trestné činnosti a s tím spojených ekonomických nákladů. Prevence sociálního selhání jednotlivce i širších sociálních dopadů na společnost.

Některé z cílů Evropského společenství v oblasti **Personální a sociální kompetence** jsou:

- „*mít odpovědný vztah ke svému zdraví, pečovat o svůj fyzický i duševní rozvoj, být si vědomi důsledků nezdravého životního stylu a závislostí;*
- *adaptovat se na měnící se životní a pracovní podmínky a podle svých schopností a možností je pozitivně ovlivňovat, být připraveni řešit své sociální i ekonomické záležitosti, být finančně gramotní;*
- *pracovat v týmu a podílet se na realizaci společných pracovních a jiných činností;*
- *přispívat k vytváření vstřícných mezilidských vztahů a k předcházení osobním konfliktům, nepodléhat předsudkům a stereotypům v přístupu k druhým.“*

<http://www.nuov.cz/koncepce-kk>

1.4 Shrnutí teoretických východisek

Vzájemný vztah pojmů

Kompetence je obecně vymezena jako určitá schopnost, kvalifikace, dovednost, účinnost. Tato kvalifikace může být vztahována do různých oblastí. V současné době je v oblasti vzdělávání vybráno několik oblastí, které jsou označovány jako „klíčové“, tzn. Označených jako nutné pro budoucí uplatnění v životě a zapojení do společnosti. Patří k nim především dobrá komunikace v mateřském i cizím jazyce, zvládnutí digitálních technologií, kompetence k učení, občanské kompetence, atd. Sociální kompetence jsou důležitou součástí těchto klíčových kompetencí.

Předpoklad k rozvoji sociálních kompetencí je dán dispozicí sociální inteligence. Sociální inteligence je chápána jako obecná schopnost, která se projevuje v chování. Zahrnuje schopnost usuzovat, chápat vztahy, učit se ze zkušenosti, řešit problémy. Sociálně inteligentní jedinec je schopen přizpůsobit se novým podmínkám, měnit své chování podle situace, úspěšně jednat s lidmi, být citlivý pro mezilidské vztahy. Zdatně v sociální oblasti se mohou projevit i podvodníci. Sociální kompetence však k této základní schopnosti přidává ještě etický rozměr. V komunikaci a vztazích vůči druhým lidem se silně projevují emoce. Proto má vztah k sociálním kompetencím i emoční inteligence. Ta se projevuje jako schopnost vnímat své vlastní emoce a pohnutky. Dokázat je ovládat. Zároveň také rozpoznávat emoce jiných lidí. Dokázat se vžít do jejich stavu a vnímání. Díky tomu umět účelněji komunikovat a zvládat případné mezilidské konflikty.

Přehled v literatuře

Problematika sociálních kompetencí spadá do oblasti sociální psychologie a psychologie osobnosti. Témata se vzájemně prolínají a doplňují. Popisované kompetence jsou velmi široké, stejně tak jak je široký a bohatý život sám. Sociálními kompetencemi se zabývá několik zahraničních, ale i českých autorů. Autor Argyle (1967) přirovnává sociální kompetenci k určité obratnosti, neboli šikovnosti. Kdy sociální obratnost, stejně jako motorická obratnost je při úspěchu upevňována a při neúspěchu utlumována. Autor Riggio (1989) chápe sociální kompetenci jako konstelaci různých komunikačních dovedností, které zahrnují sociální dovednosti verbálně informace přijímat, vysílat a regulovat komunikaci. A stejně tak přijímat, vysílat a regulovat neverbální informace. Tyto dovednosti označuje jako emocionální. Valenta (2006) sociální kompetence rozděluje na poznávání lidí, mezilidské vztahy, komunikaci, kooperaci a

kompetenci. Výrost (2008) rozlišuje mezi sociální inteligencí a sociální kompetencí v oblasti prosociálnosti. Klíčové aspekty vidí v dobrých sociálních vztazích a v dobré sociální způsobilosti.

Význam sociálních kompetencí

Ze studia tématu vyplývá, že sociální kompetence jsou velmi významné pro člověka. Na způsobu komunikace ve velké míře závisí kvalita vztahů. Kvalita vztahů má přímý vliv na prožívání životní spokojenosti. Většina lidských potřeb je uspokojována skrze jiné lidi. Proto míra rozvoje sociálních kompetencí má vliv na způsob komunikace, kvalitu vztahů, dovednost poznávat jiné a dobře s nimi komunikovat. Tyto dovednosti mají uplatnění nejenom v osobním životě, ale také v profesním. V současné době se především rozšiřuje sektor služeb. Ten je z velké části postaven na dovednostech dobré komunikace, empatie, asertivity. Zaměstnavatelé od zaměstnanců očekávají a požadují, že budou mít dobře rozvinuté sociální kompetence.

Pokud lidé umí dobře komunikovat a jsou zakotveni v kvalitních vztazích, vyznají se sami v sobě a také poznávají druhé lidi, máme za to, že se u nich snižuje riziko rozvoje patologických jevů.

V současném školství se sociální kompetence zahrnují do výuky skrze předmět Osobností a sociální výchova. Jedná se o průřezový předmět, jehož obsah je vkládán do „klasických“ předmětů, jako například český jazyk, přírodověda. Cílem má být rozvoj těchto potřebných dovedností. Přesto stále největší vliv na rozvoj těchto dovedností má rodina.

2 SOCIÁLNÍ KOMPETENCE A JEJICH CHARAKTERISTIKA

V této kapitole jsou podrobněji popsány jednotlivé sociální kompetence podle členění Josefa Valenty. Sociální kompetence přehledně rozdělil do pěti skupin – Poznávání lidí, Mezilidské vztahy, Komunikace, Kooperace, Kompetice.

Josef Valenta je český autor, který se věnuje pedagogice osobnostního a sociálního rozvoje v propojení s dramatickou a divadelní výchovou. Je externím spoluautorem Rámcově vzdělávacího programu pro základní školy. Má bohaté zkušenosti i v přípravě lektorů pro vzdělávání dospělých. Kurzy s tematikou z oblasti osobnostně sociálního rozvoje vede již 25 let. Je spolupracovníkem projektu „Dokážu to?“

2.1 Poznávání lidí

Vycházíme z předpokladu, že člověk jako sociální bytost ke svému zdárnému fungování se potřebuje vyznat ve druhých lidech, chápat je, mít možnost předvídat jejich budoucí chování. Poznávání druhých lidí je velmi úzce spojeno s poznáváním sebe samého.

Poznávání lidí je součástí obecného poznávání. To zahrnuje orientaci v prostředí, získávání informací, jejich zpracovávání i reagování. Slouží k tomu poznávací procesy jako je vnímání a myšlení, zahrnuje též paměť, učení, řeč. (Vágnerová, 2004) „Vnímání je poznáváním přítomnosti, je založeno na aktuálním kontaktu s vnímanými podněty. Lze je chápat i jako základní způsob komunikace s okolím.“ (Vágnerová, 2004, s.51)

Zákonitosti vnímání

„Při vnímání člověka člověkem neboli sociálním vnímání, platí stejné zákonitosti vnímání jako při vnímání nějakého jiného objektu.“ Vízdal (2009, s. 67) dále uvádí, že:

Vnímání je **výběrové**. Rozhodujeme se, co budeme vnímat a co ne.

Platí **efekt primárnosti**. Informace získané jako první mají větší vliv, než informace získané později.

Uplatňuje se **minulá zkušenost**. Vjem je srovnáván s již prožitými vjemy.

Dochází k **podvědomému hodnocení**, které je spojeno s vnímanými objekty.

Vnímání je **aktivní proces**, vnímající se tak zmocňuje vnějšího světa.

Předpokladem vnímání jsou **zdravé smysly a jejich citlivost** vůči podnětům.

Sociální vnímání

V psychologickém slovníku (Hartl, 2004, s. 254) je sociální vnímání definováno jako „*vnímání osob a mezilidských vztahů, vliv na jeho rozvoj mají klíčové osoby z nejbližšího, postupně i širšího společenského okolí, k výraznější změně dochází záměrným vzděláváním, psychoterapií a mimořádnými zážitky.*“

Poznávání jiných osob v sobě skrývá **mnohá úskalí**. Vnímání sice funguje na obecných principech, ale má další své specifické zvláštnosti. Jedním úskalím je, že vlastnosti člověka nejsou přístupné pozorování. Usuzujeme na ně pouze z vnějších projevů chování člověka. V aktivním a tvořivém procesu dotváříme názor na to, co vidíme. Dalším úskalím může být rozpor mezi tím, jaký člověk skutečně je, a tím, jakým by chtěl být v očích druhých lidí. Nutno odlišovat skutečné chování od předstíraného. Sociální vnímání může být zkresleno také neznalostí situačních souvislostí. Žádný pozorovatel není nezaujatým a nestranným. Do vnímání druhého se promítá jejich vzájemný emocionální vztah – sympatie, antipatie. Ovlivněno je také očekáváním, jeho přáním, zkušenostmi, aktuálním psychickým stavem, atd. Mnohé záleží na tom, jak si chování druhých interpretujeme. Jaké si pro sebe vyvodíme závěry z toho, co vidíme. Jaké přiřadíme motivy chování. Jde o subjektivní připisování příčin. Například přítele, který nám ublížil, omlouváme. Zdůvodňujeme to nešťastnou náhodou. Přitom nepříteli přisuzujeme zlý úmysl. (Vízdal, 2009)

Při vnímání člověka člověkem mohou nastat **další nepřesnosti**. Jednou z nich je Chyba prvního dojmu. Vliv prvního dojmu je velmi silný. Je náročné se ho zbavit, zvláště pokud byl negativní. Máme tendenci lidi posuzovat podle prvního dojmu. (Vágnerová, 2004) Haló efekt je hodnocení člověka podle dílčí nápadnosti. Na základně jedněch znaků máme tendenci usuzovat i na další osobnostní vlastnosti. Které však s tímto znakem nemusí mít žádnou souvislost. Často k tomu dochází při prvním kontaktu, ale tato chyba může působit i kdykoliv později. K nepřesnému vnímání v sociálních vztazích patří také pygmalion efekt, různé předsudky, soukromé teorie vnímané osobnosti, nebo stereotypní vnímání určitých skupin a další. (Vízdal, 2009)

Poznávání lidí je z velké části závislé na zkušenosti. Domníváme se, že čím bohatší a různorodější zkušenosti člověk s ostatními lidmi má, tím lépe se může orientovat v poznání druhých i sám sobě. Z velké části také záleží na jeho aktivitě, motivaci a celkově osobnosti člověka.

2.2 Mezilidské vztahy

Hartl (2004, s. 296) definuje **vztah** jako „*působení mezi dvěma nebo i více jevy, objekty či osobami, v psychologii provázený emocionální vazbou a určitou mírou odpovědnosti.*“

Valenta (2006, s. 28) poukazuje na to, že na „*vztah můžeme též nazřít jako výměnu určitých hodnot, jako například péče, láska, zabezpečení, pobavení atd. Dobré vztahy přinášejí pozitivní výměny, podporu, nezraňují emoce, atd.*“

Při mezilidském vztahu dochází ke vzájemné **interakci**. Hartl (2004, s. 251) interakce definuje jako „*vzájemné dorozumívání a ovlivňování mezi dvěma nebo více jedinci či mezi skupinami.*“

Pro všechny budoucí vztahy je rozhodující, jak dítě započne svůj první a rozhodující vztah se svou matkou. Rozhoduje se, jestli bude prožívat jistotu nebo nejistotu neboli úzkostnost. Rovněž se rozhoduje o tom, zda bude otevřený vůči okolnímu světu nebo naopak uzavřený vůči okolnímu světu. (Vízdal, 2005)

Mezilidské vztahy mívají různou podobu. Formální vztahy jsou upraveny skupinovými normami. Neformální vztahy fungují na základě dohody mezi členy. Nejdůležitější pro člověka, jsou blízké vztahy, nejčastěji v rodině. Existují vztahy dyadické tzv. tváří v tvář a skupinové. (Vágnerová, 2004)

Základní funkcí mezilidských vztahů je uspokojování potřeb. Vágnerová (2004, s. 303) mezi tyto potřeby zahrnuje:

*„Potřebu sociálního kontaktu,
Potřebu citové jistoty a bezpečí.
Potřebu pozitivní akceptace jinými lidmi.
Potřebu seberealizace.
Potřebu sdílet společný zájem a cíl. „*

Aby člověk mohl mít kvalitní vztahy, je třeba rozvíjet určité dovednosti. Mapovat své vlastní vztahy, uvažovat o jejich kvalitách, usilovat a pečovat o vztah. (Brandberry, 2007)

Dovednosti chování podporující dobré vztahy

Mezi chování podporující dobré vztahy patří vzájemná podpora, pomoc, respekt k odlišnostem. Chování, které uplatňuje morální hodnoty, slušné chování, férovost, spolehlivost, pozitivní projevy vztahu, sdílení, rozvoj přátelství. (Valenta, 2006)

Péče o dobré vztahy obnáší dodržování určitých podmínek. Argyle a

Henderson (in Haysová, 1998, s. 92) zjistili, že existují jistá pravidla, která by přátelé měli dodržovat. Patří mezi ně:

- „zastat se druhého v jeho nepřítomnosti
- podělit se s ním o zprávy o všech svých úspěších
- poskytnout emocionální podporu, když ji druhý potřebuje
- věřit si a svěřovat se navzájem
- dobrovolně pomáhat druhému, když to potřebuje
- usilovat o to, aby se dobře cítil v naší společnosti“.

Další dovedností, která podporuje dobrý mezilidský vztah je schopnost **empatie** a pohled na svět očima druhého. Snaha vcítit se do prožívání druhého člověka, jeho pochopení. Citlivé reagování na jeho potřeby. Vágnerová (2004, s.161) empatii popisuje jako „*schopnost vžít se v rámci bezprostřední komunikace s druhým člověkem do jeho duševního stavu. Pro empatické poznávání je nezbytné určité emoční vyladění. Prostřednictvím vžívání se ve vlastním vědomí vybavují obdobné pocity, které prožívá druhý člověk. Vžívání se stává empatií teprve tehdy, když jsme schopni tento zážitek vědomě zpracovat a interpretovat.!*

Další sociální dovednosti, které regulují vztahy a vychovávají k **respektu k lidským právům**, mají přesah až do etiky. Týkají se respektu k druhým lidem, jejich osobností, svobody rozhodování a jednání. Dodržování požadavku nežít na úkor druhých lidí. Tato dovednost obnáší úctu ke svým právům i právům ostatních. (Valenta, 2004)

Sociální kompetence jako **dovednosti vztahů ve skupině**. Člověk je během svého života členem několika skupin. Ve všech těchto skupinách rozvíjí své dovednosti v různých vztahově-komunikačních situacích. Učí se životním dovednostem, hraní konkrétních rolí – žák, zaměstnanec, . . . Poznává různé kvality vztahů mezi členy, učí se prosazovat vlastní zájmy ve skupině, řešit konflikty. Je konfrontován s cíli a normami skupiny. (Vízdal, 2009)

Máme za to, že mezilidské vztahy jsou pro člověka velmi důležité. Bez uspokojivého vztahu k jiným lidem není možné v plné míře rozvinout osobnost jedince. Provází nás od narození do smrti. Od kvality vztahů se odvíjí naše osobní spokojenost. Jsme na nich závislí, je to jedna z našich potřeb.

2.3 Typy interakcí

2.3.1 Komunikace

V této části bude definováno, co to je komunikace. Budou popsány dva modely, jak funguje komunikační proces. Rozebereme jaké dovednosti je vhodné v oblasti komunikace rozvíjet. Zvláštní část bude věnována dovednosti aktivního naslouchání a asertivní komunikaci.

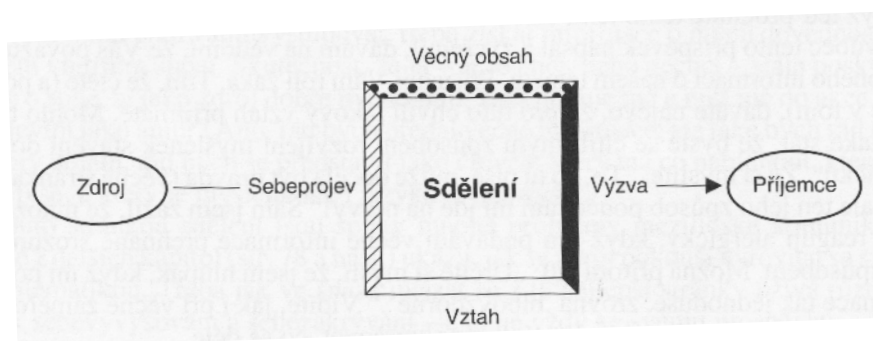
Aby se lidé mohli dorozumívat, potřebují k tomu vhodný způsob komunikace. Hartl (2004, s. 113) definuje komunikaci jako „*dorozumívání, sdělování, přičemž obecně nejde o specifický lidský jev, na rozdíl od jazyka existuje také u živočichů.*“

*Užší pojem týkající se komunikace zaměřené pouze na lidi je **sociální komunikace**. V psychologickém slovníku Hartl (2004, s. 251) je definována jako „specifická forma sociálních styků, sdělování a sdílení významů. Nespočívá v pouhém přenosu informací, ale předpokládá porozumění. Lze ji považovat za dílčí případ interakce.“*

Komunikace mezi lidmi má svá pravidla. Je to určitý proces, který probíhá v čase a prostoru. Komunikační proces má několik fází. V první fázi ten co zprávu vysílá, nazývá si musí ujasnit obsah sdělení, které chce vysílat. V druhé fázi je zakóduje do slov nebo jiných prostředků. Třetím krokem je jeho vyslání protějšku. Ve čtvrté fázi dochází k přenosu. Cestou k příjemci zprávy působí mnoho rušivých vlivů. Dalším nebezpečím pro nedorozumění je dekodování zprávy, kdy každý člověk používá svou interpretaci klíčů pro dekodování. Totéž sdělení u různých jedinců může být dekodováno různě. V poslední fázi komunikačního procesu nastává reakce na přijaté sdělení. (Kraus,2009)

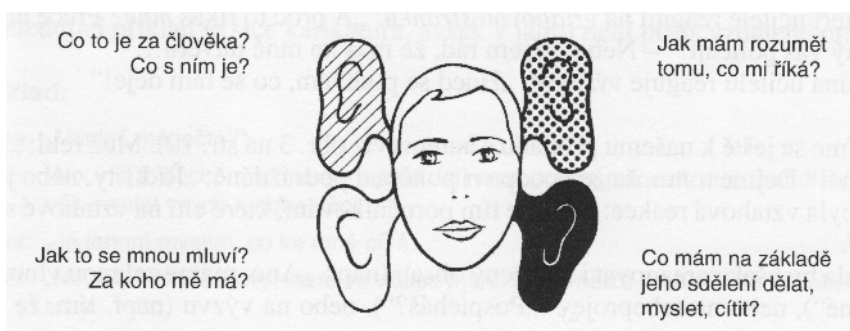
Trochu jiný pohled na komunikační proces má Schulz von Thun (2005). Komunikaci přirovnává k předávání balíčku, který v sobě ukrývá několik věcí. V prvé řadě je to **věcný obsah** – to je ta konkrétní informace, kterou předáváme. V každém sdělení je kus **sebeprojevu** – jsou to informace o osobě, která zprávu vysílá. Může to být chtěné sebepředstavení, to znamená ukázání druhým, jaký jsem. Ale také nechtěné sebeodhalení. Mnozí lidé jsou si této stránky sdělení vědomi a snaží se tento sebeprojev přizpůsobit svým cílům. V zásadě používají několik technik. Například techniku vytváření dojmu, kdy se snaží před ostatními se ukázat v lepším světle. Nebo také techniku skrývání se za fasádou, kdy ze strachu před odhalením se snaží neprojevat žádné slabiny ani city. A také techniku demonstrativního snižování, kdy lidé

sdělují svou méněcennost a mnohdy tím chtějí zapůsobit na příjemce nějakou výzvou. Např. Říkej, že to není pravda! Pomoz mi! Třetí rovinou komunikačního sdělení je **výzva**. Je to snaha o ovlivnění příjemce. Většinou sdělením chceme zapůsobit na příjemce, chceme ho k něčemu pobídnout, sledujeme nějaký svůj cíl. A čtvrtou rovinou sdělení je **vztah**. Ten vypovídá o tom, co si o druhém myslím, a jaký mám k němu postoj. Projeví se to především v tónu řeči a dalších mimořechových signálech.

Obrázek č. 3 Čtyři stránky sdělení – psychologický model mezilidské komunikace, (Schulz von Thun, 2005, s. 22)

Ten, co mluví, komunikační balíček informací předává. Na druhé straně příjemce si z komunikačního balíčku bere. Obsahu sdělení příjemce také naslouchá ve stejných čtyřech rovinách. Schulz (2005, s. 34), uvádí, že „Mezilidskou komunikaci činí tak složitou věc, že příjemce má v zásadě svobodnou volbu, na kterou stránku sdělení chce reagovat.“ Navíc to komplikuje, to že, mnoho příjemců reaguje na jednu stranu sdělení více, než na ostatní.

Obrázek č. 4 – Model naslouchání – čtyřuchý příjemce (Schulz von Thun, 2005, s. 33)

Vnímáme, že komunikace je složitá, ale zároveň zajímavá a rozhodně potřebná. Je všeobecně známo, že nelze nekomunikovat. I mlčení je komunikace. Proto je třeba neustále, zvláště u dětí, rozvíjet komunikační dovednosti.

Komunikační dovednosti

Mezi dovednosti sociálních kompetencí v oblasti komunikace Valenta (2004) zahrnuje dovednost orientovat se v různých formách sociálního sdělování. To jest ovládat **řeč těla**, což zahrnuje správné držení těla, dobré dýchání, ovládání mimiky, gest, dodržování vhodné blízkosti. Uvědomování si pohybu je jeho vědomou regulaci atd.

Ovládání **řeči zvuků a slov** zahrnuje správnou artikulaci, intonaci, správnou resonanci, výraz řeči. Dovednost používat správnou rychlost, hlasitost, akcent. Mluvit srozumitelně. Neméně důležitá je **řeč lidských skutků a řeč předmětů a prostředí**. Dítě se učí vše pozorovat a správně dekódovat sdělení.

Další dovedností je **rétorika** – jako monologická forma prezentace. Zahrnuje samostatné vystupování, dovednost poutavého vypravování. Použití správných technik řeči a verbální tvořivosti. Umění **dialogu** je velmi potřebná dovednost. Poznávat pravidla efektivního dialogu, mezi něž je zahrnováno udržení se u tématu, akceptace odlišností, nesnižování sebeúcty druhých. Dovednost řídit diskusi. Umět komunikovat s různými věkovými kategoriemi.

Sociální kompetence jako **komunikace v různých situacích** zahrnuje pozdrav, omluvu, prosbu, odmítnutí, podání informace, přesvědčování druhého, vyjednávání, vysvětlování, dovednost nezraňující kritiky, udělení pochvaly. Komunikace se dotýká také konfliktů, především jejich řešení, v krocích zvažování řešení, výběr řešení a dojednání podmínek, které vyhovují oběma stranám.

Zdravá komunikace by měla být jasná, zřetelná, přímočará. Disponovat takovou komunikací patří mezi **dovednosti otevřené a pozitivní komunikace**. Ne vždy tomu tak v komunikaci je. Při formě komunikace, která se nazývá manipulace, je u příjemce vyvolávám pocity viny, méněcennosti. Je zastírán skutečný cíl. Při komunikaci se člověk setkává i s lidmi, kteří jsou agresivní. Mezi sociální kompetence patří **dovednost komunikační obrany** proti agresi a manipulaci.

Tyto techniky nepoužívá vždy jen protějšek, ale mnohdy i jedinec sám. Mezi komunikační dovednosti intrapersonálního charakteru patří **studium vlastních lží**. Přemýšlet nad tím proč, kdy a jak předstíráme v komunikaci s druhými. (Valenta, 2006)

Aktivní naslouchání

Podrobnější vysvětlení si zaslouží dovednost **aktivního naslouchání**. Aktivní naslouchání není pouhé slyšení zvuků . Je to náročná činnost. Jde při ní o pochopení a porozumění toho, co slyšíme. *„Nasloucháme sluchem - slovům, zrakem - výrazu obličeje, srdcem – lásce. Hovořící nám sděluje více než jen věcné informace, sděluje nám také své představy, postoje, předsudky, názory, přesvědčení. Říká nám, co si myslí, co cítí, co by chtěl a kým je.* (Křivohlavý, 1993, s. 110)

Dovednost aktivního naslouchání vyžaduje:

Věnovat posluchači svůj čas, pozornost, úctu, přátelství, prostor ve svém myšlení a cítění, důvěru, podělit se o radost, starost nebo nejistotu. Tím mu sděluje, že je člověk hodný úcty, že ho má rád, že mu na něm záleží. (Křivohlavý, 1993)

Asertivní komunikace

Základní lidské přizpůsobovací mechanismy jsou agrese a únik. (Kohutěk, 2006). Mnohdy v komunikaci jsme emočně zahrnutí do nutné obrany, kdy reagujeme buď útokem nebo při nedostatku sebevědomí se stáhneme do sebe. Asertivita je dovednost zlaté střední cesty. Hart (2004, 24) ji definuje jako *„Schopnost prosadit se bez zjevné agresivity.“* Dle Olejníčka (2003, s.5) *„asertivní jednání či chování bychom měli chápat jako zdravé a přiměřené sebeprosazování se v interakci s ostatními lidmi.“*

Ke správnému asertivnímu chování napomáhají různé techniky například otevřené dveře, pokažená gramofonová deska, sebeotevření, přijatý kompromis, výběrová nevšímavost,... (Hanák, 2010)

Komunikační dovednost asertivního chování definuje Hartl (2004, s. 24) jako *„chování, v němž člověk vyjadřuje své vlastní pocity, přednosti, potřeby a názory, a to takovým způsobem, který není vzhledem k ostatním ústupný, výhružný ani trestající, nepředstavuje však způsob, jak druhé kontrolovat nebo s nimi manipulovat.“*

Rodina jako hlavní činitel socializace, využívá komunikaci nejenom jako produktu, ale i jako prostředku k předávání požadavků, norem a hodnot. (Vágnerová, 2004) Domníváme se, že komunikace, tak jako většina dovedností, se rozvíjí tréninkem. Je důležité především děti vystavovat situacím, ve kterých budou moci uplatňovat a rozvíjet nabyté dovednosti, tudíž v rodině dostatečně komunikovat.

2.3.2 Kooperace

Potřeba spolupráce v dnešní době stále více nabývá na významu. Člověk jako osamocený jedinec nemá šanci uspět. Nelze pojmout množství informací. Veškeré obory se specializují. Bez spolupráce odborníků z různých odvětví, by se pokrok zastavil. Se zvětšujícím se počtem lidí na planetě bude tato schopnost nezbytná. Zaměstnavatelé vyžadují od svých zaměstnanců nejenom dobré komunikační a prezentační schopnosti, ale také „*schopnost práce v týmu, kreativitu, spolupráci v různě věkově, sociálně a etnicky heterogenních týmech.*“ (Vymětal, 2008, s. 18)

Hart (2004, s.117) píše, že **kooperace** je „*součinnost, spolupráce několika osob zaměřená k dosažení téhož cíle.*“ **Kooperativnost** definuje jako „*schopnost spolupracovat, přátelskost, otevřenost; rys kladně ovlivňuje mezilidské chování a vztahy.*“ (Hart, 2004, s.117)

Dovednosti kooperace Valenta (2006) dělí na dovednosti individuální a dovednosti sociální.

Individuální dovednosti kooperace

Individuální dovednosti potřebné pro kooperaci dělí na dovednosti seberegulace, dovednosti myšlenkové a dovednosti postojové.

Dovednosti seberegulace – zahrnují seberegulaci v situaci nesouhlasu nebo odporu, dovednost odstoupit od vlastního nápadu. Dále dovednost akceptovat různost názorů a pracovat s nimi, ovládat emoce a chování, zvláště v situacích, kdy se nedaří prosadit se, nebo je třeba čelit kritice. Dovednost udržet pozornost u úkolu. Dovednost ovládnout touhu prosadit své vidění za každou cenu. Nebo naopak překonat případné obavy z prezentace svého vidění věcí. Dovednost podřídit se.

Dovednosti myšlenkové – se týkají dovednosti kriticky hodnotit, umět nalézt místa kontaktu různých názorů, umět nalézt možnosti rozvíjení dalších názorů, dovednost navazovat na druhé a rozvíjet vlastní linku jejich myšlenky.

Dovednosti postojové – se týkají postojů, jako například , pozitivní přístup ke společné činnosti, pozitivní postoj k lidem s nimiž probíhá spolupráce, důvěra v možnosti skupiny, pozitivní myšlení.

Sociální dovednosti kooperace

Mezi sociální dovednosti potřebné pro kooperaci se dle Valenty (2006) řadí jasná a respektující komunikace, řešení konfliktů, podřízení se, vedení, organizování práce skupiny. V širším výčtu se dělí do skupin dovednosti komunikace, řešení problémů, dovednosti organizování.

Dovednosti komunikace – zahrnují naslouchání, jasnost a srozumitelnost při komunikaci, jako i etický rozměr, komunikace bez urážek, osočování, atd.

Dovednosti pro řešení problémů – respektive konfliktů, zahrnuje vzájemné vyjasňování cílů. Hledání styčných bodů v odlišných názorech. Hledání společných východisek při řešení nastalých problémů. Zahrnuje dovednost hygieny práce, jako prevenci a řešení únavy a rozladěnosti. Hledání podpory, uvnitř skupiny i zvenčí.

Dovednosti organizace – zahrnují dovednosti rozdělit si práci, rozdělit si role. Způsoby vedení skupiny a využití osobních předpokladů jednotlivých členů.

2.3.3 Kompetice

Témata kooperace a kompetice se vzájemně doplňují. Kompeticí Hart(2004, s. 112) míní „soutěž opak spolupráce.“ Valenta (2006, s. 34) kompeticí míní „*soutěž jako činnost, kdy pozitivní výsledek jedné strany je podmíněn negativním výsledkem strany druhé.*“ Ať už spolupráce lidí nebo jejich vzájemné soutěžení se velmi úzce dotýkají předešlých témat komunikace, a mezilidských vztahů. Také v sobě zahrnují etické otázky, postoje a hodnoty.

Kompetice se ve větší míře týká individuálních dovedností. Jako například sledování vlastních reakcí prožívání a chování v situacích soutěže. A to v době před zahájením soutěže. Při strachu a negativních emocích hraje velkou roli **relaxační dovednosti** vedoucí ke zklidnění. Naopak při přemíře soutěživosti by měly nastoupit **seberegulační dovednosti**, které pomohou tlumit nadbytek soutěživosti a zároveň pomohou zachovat etický rozměr soutěže. Neméně důležité jsou **dovednosti sebereflexe**, které pomohou definovat a pochopit vlastní reakce prožívání i chování. Uchovat si vlastní sebeúctu při prohře. Zvládnou situaci. Pochopit své silné a slabé stránky. (Valenta, 2006)

2.4 Shrnutí sociálních kompetencí dle Valenty

Sociální kompetence Josef Valenta člení do těchto pěti kategorií:

Poznávání lidí – zahrnuje vzájemné poznávání jednotlivých osob, ale i skupin. Rozvoj pozornosti vůči odlišnostem a hledání výhod v těchto odlišnostech. K hlavním tématům také patří sociální percepce a její úskalí. Sociální inteligence a dovednosti potřebné pro poznávání druhých.

Mezilidské vztahy – mezi témata mezilidských vztahů Valenta řadí chování podporující dobré vztahy, empatie, respekt, podpora, pomoc. Otázku lidských vztahů propojuje s etikou a výchovou k lidským právům. Dále společenským vztahům ve skupinách, vedoucím až k otázkám moci, rasismu.

Komunikace – zahrnuje řeč těla, řeč zvuků a slov, řeč předmětů, řeč lidských skutků. Projevuje se v dovednostech verbálních i neverbálních technik řeči. Dovednosti pozorování a empatického a aktivního naslouchání. Umění rétoriky i vedení dialogu. Zahrnuje komunikaci v různých situacích (informování, odmítání, omluva, pozdrav, žádost...), stejně jako efektivní strategie (asertivní komunikaci, dovednosti komunikační obrany proti agresí a manipulaci..).

Kooperace – spolupráce více osob na dosažení společného cíle v sobě zahrnuje rozvoj individuálních dovedností jednotlivce jako např. seberegulace v situaci nesouhlasu, dovednost odstoupit od vlastního nápadu, dovednost navazovat na druhé, pozitivní myšlení atd. Součástí je rozvoj sociálních dovedností pro kooperaci – jasná a respektující komunikace, řešení konfliktů, podřízení se, vedení a organizování práce skupiny, hledání podpory a hygieny práce...

Kompetice – neboli soutěž, stav, kdy pozitivní výsledek jedné strany je podmíněn negativním výsledkem strany druhé. Zahrnuje individuální dovednosti zvládnutí soutěže. Především schopnost sledovat vlastní reakce prožívání a chování, schopnost ovládat své emoce.

3 MOŽNOSTI RODINY PŘI VÝCHOVĚ SOCIÁLNÍCH KOMPETENCÍ

V této kapitole budeme hledat odpověď, na to co je to rodina. Jak rodiče svým vzorem a výchovou ovlivňují své děti. Budeme definovat, co jsou to hodnoty, a jak se předávají. Také se zaměříme na společné činnosti rodičů a dětí. Jak se skrze vzájemnou interakci, při každodenní komunikaci a trávení společného času ovlivňují. Z toho vyplyne, jakým způsobem se děti učí sociálním dovednostem.

3.1 Rodina a hodnotová orientace

Rodina se počítá mezi základní sociální skupiny, jichž je člověk členem. Členstvím v sociálních skupinách člověk uspokojuje potřebu patřit do nějaké sociální skupiny a potřebu sounáležitosti s ostatními lidmi. Příslušností ke skupině však uspokojuje člověk i další potřeby, k nimž patří např. potřeba bezpečí a jistoty, prestiže, uznání, moci, potřeba pozitivní akceptace jinými lidmi, potřeba seberealizace aj. Sociální skupina, v našem pojetí rodina, je tedy významným zdrojem uspokojování různých lidských potřeb. Tvoří i důležitou součást sebepojetí. Identifikace s určitou sociální skupinou určuje to, co považuje určitý člověk za důležité, s čím se ztotožňuje. (Vízdal, 2009)

Hartl (2004, s. 230) definuje **rodinu** jako „*společenskou skupinu spojenou manželstvím nebo pokrevními vztahy, odpovědností a vzájemnou pomocí.*“ Kraus (2006) uvádí, že rodina je především nenahraditelná v oblasti emocionálního vývoje dítěte, je citovým zázemím a útočištěm.

Funkce rodiny

Rodina jako sociální skupina plní řadu funkcí. Některé funkce se během vývoje společnosti mění. Základem, jak uvádí Čáp (1996) zůstává, že rodina:

- zajišťuje reprodukci, a to biologicky i sociálně, kulturně
- je jednotkou ekonomickou, v některých případech přímo pracovní
- zajišťuje členům rodiny ochranu a pomoc v situacích běžných i mimořádných. Umožňuje sdílet radost a překonávat zátěžové situace.
- kontroluje chování a jednání členů rodiny, zajišťuje v příznivém případě dodržování společenských norem, jindy naopak zmenšuje tlak společnosti na jedince a pomáhá mu odolávat nepříznivým vlivům.
- Zajišťuje členům rodiny osobní vztahy.

Výchova

Funkcí sociální reprodukce je míněna výchova. Kraus (2006, s. 5) výchovu označuje jako „záměrné, cílevědomé působení, které se projevuje všestranným formováním osobnosti. Je to specificky lidská činnost.“ Výchova je podmíněna vnitřními a vnějšími faktory. Mezi vnější patří – rodiče, škola, různé organizace, masmédiá... Mezi vnitřní patří věk, osobnost a psychika jedince. V širším významu jde o vše, co působí na osobnost jedince. (Kohoutek, 2006) Výchovu můžeme různě členit. Například na přímou a nepřímou. V přímé výchově je zdroj působení přímo vychovatel, v nepřímé se ovlivňování děje skrze prostředí, situace, média... vychovatel je v pozadí. (Kraus, 2006)

Specifika rodinné výchovy

Na rozdíl od školní výchovy, má rodinná výchova svá specifika. Především je to **individuální charakter**. Výchova je závislá na vzdělání, schopnostech, dovednostech rodičů. Jejich věku, zkušenostech a osobnostních předpokladech. Vyznačuje se **neprofesionálním charakterem**. Cíle většinou nejsou specificky vytyčené. Převažují krátkodobé cíle. **Intimní charakter** výchovy označuje, že výchova probíhá na bázi citových vazeb. Podstatné je **dlouhodobé působení**. Mnohdy ani zletilostí výchova v rodině nekončí. (Kraus, 2006)

Rogge (1996, s. 9) píše „Výchova však znamená třenice, konflikt a harmonii, blízkost a rozdíly. Kde je tření, tam je vřelost, kde žádné není, tam je chlad.“ Kohoutek (2006, s. 157) píše, že „správný a vhodný způsob výchovy bývá často charakterizován jako výchova s láskou, trpělivá, vytvářející vztahy vzájemné sympatie, porozumění, posilující sebedůvěru dítěte a přijímající dítě takové, jaké je.“

Hodnoty a postoje

Rodiče skrze výchovu, ať již vědomou či nevědomou, předávají dětem také své hodnoty, postoje a názory.

Hodnotu (Hartl, 2004, s. 81) označuje jako „vlastnost, kterou jedinec přisuzuje objektu, situaci, události nebo činnosti ve spojitosti s uspokojováním svých potřeb a zájmů; hodnoty se vytvářejí postupně; dělí se na pozitivní a negativní, absolutní a relativní, přímé a nepřímé; dle obsahu na : estetické, etické, logické a jiné.“

Hodnoty jsou poměrně stálé osobní předpoklady, které leží v samém základu postojů. Týkají se obecných principů, jako například toho, co je morální nebo sociálně žádoucí. (Hayesová, 1998)

Postoje jsou označovány jako vztahy k jevům. S hodnotami souvisejí svým hodnotícím rozměrem a jistou intenzitou. Postoje ovlivňují naše chování, ale ne vždy. Leckdy vůbec nejednáme v souladu se svými postoji. (Valenta, 2006)

Postoje jsou našimi hlavními nástroji kontaktu s realitou. Podle toho, jak nějaký objekt hodnotíme, usměrňují postoje naše reakce na něj. Takže nemusíme pokaždé, když se setkáme se stejnou situací, znovu hledat vhodný způsob reagování. Postojové výroky bývají emočně zabarvené, souvisí s hodnotami. (Hayesová, 1998)

Kraus (2006, s. 17) píše, že „*pojem hodnota není zdaleka definován jednoznačně. Jiné je nazírání ekonomů, jiné jsou pohledy i v rámci společenských věd.*“ Hodnoty, které člověk vyznává tvoří jeho hodnotový systém, říká se mu žebříček hodnot.

Osobní hodnoty lidí můžeme identifikovat podle jejich projevu v činech a komunikaci. (Valenta, 2006)

Hodnoty je možné třídit podle různých hledisek. Kraus (2006, s.17) uvádí třídění podle Saka (2000) na :

- hodnoty globální vyjadřující zájmy lidí jako zdraví, mír, životní prostředí
- hodnoty reprodukční, orientace na rodinu a děti
- hodnoty hédonistické, orientace na zájmy
- hodnoty profesně rozvojové
- hodnoty liberální, důraz na svobodu a demokracii
- hodnoty materiální, důraz na majetek
- hodnoty sociální, být druhým užitečný, společensky aktivní

Jiné třídění uvádí Kučerová (1996) na

- hodnoty přírodní, které dále dělí na
 - vitální – hodnoty udržení a rozvinutí života.
 - a sociální -, které mají základ ve vztahu člověka k sobě a druhým lidem.
- hodnoty civilizační – vyplývají ze způsobu organizace společnosti
- hodnoty duchovní – tvoří morálka a mravnost, zákony krásy a umění, náboženství, filozofie.

Máme za to, že čemu člověk přisuzuje hodnotu, co je pro něj důležité, o to usiluje, tomu věnuje čas. Pokud je pro člověka hodnotou rodina a děti, mělo by být pochopitelné, že bude vkládat úsilí do rozvoje těchto hodnot.

Problém současnosti je v tom, že rodina je přetížena a na rodiče jsou kladeny vysoké nároky. Z toho pramení většina problémů a negativních jevů. (Bakošová, 2008)

3.2 Rodiče jako vzory sociálních kompetencí

V této kapitole bude nastíněno, co to je proces socializace a jak funguje. Jak rodiče ovlivňují děti skrze tento proces..

Rodiče jsou nejčastěji **klíčovými osobami** v životě dítěte. Mají zásadní vliv na utváření osobnosti dětí. Přebírají zodpovědnost za výchovu a směřování dítěte. Hartl (2004, s. 107) *klíčovou osobu definuje jako „blízkou osobu, která se dítěti stává vzorem chování i hierarchie hodnot, její pochvala nebo odmítnutí má zásadní roli při utváření chování.“*

Socializace

Socializace je celoživotní proces. Probíhá v interakci jedince s prostředím, které ho obklopuje. **Největší význam má v raném dětství, a to především v rodině.** K dalšímu formování dochází ve škole, ve vrstevnických skupinách, na pracovišti. V socializačním procesu jsou rozvíjeny takové vlastnosti a kompetence, které daná společnost považuje za potřebné. V interakci s prostředím se u člověka formují povahové vlastnosti, návyky, modely chování, atd. (Vágnerová, 2004)

Socializace je dle Hartla (2004, s. 249) *„začleňování člověka do společnosti prostřednictvím nápodoby a identifikace, zprvu v nukleární rodině, pak v malých společenských skupinách, jako je školní třída, zájmový klub, sportovní družstvo, až po zapojení se do nejširších, celospolečenských vztahů, součástí socializace je přijetí základních etických a právních norem dané společnosti.“* Vízdal (2009, s. 38) píše, že *„socializací (zespolečenšťováním) rozumíme proces postupného přetváření jedince (individa) z původního biopsychického organismu novorozence v kultivovanou a do společnosti začleněnou osobnost, která se tak stává biopsychosociální jednotkou.“*

Nakonečný (1999) socializací chápe proces přeměn, kdy jedinec si osvojuje návyky dané kultury, mluvenou řeč. Vstupuje do role svého pohlaví a dalších rolí. Učí se orientovat ve světě hodnot a přijímá je za své. Socializaci chápe jako vysoce komplexní proces ovlivňovaný nejen rodinou a různými pracovními a zájmovými skupinami, ale i masmédií.

Socializace probíhá na základě sociálního učení. Je to složitý intrapsychický proces, kdy si jedinec v interakci s ostatními lidmi osvojuje sociální zkušenost. (Vízdal, 2009)

K základním druhům sociálního učení patří:

Sociální posilování – je založeno na principu odměny a trestu. Žádoucí chování je sociálním okolím odměňováno, tj. posilováno. Nejčastěji formou

projevu uznání, pochvaly, pohlazení, úsměvu nebo pozornosti. Méně žádoucí chování je naopak přehlíženo. Jde tedy o utlumování, vyhasínání neposilovaných spojení. Sociálně nežádoucí chování je až sankcionováno. Sociálním trestem může být projev nesouhlasu, odepření projevů sympatie a lásky, pohrůžka ztráty citového vztahu nebo sociální izolace. (Vízdal, 2009)

Napodobování – při tomto druhu sociálního učení dítě imituje pozorované chování dospělého. Snaží se ho napodobit. Může být vědomé i nevědomé. Předpokladem napodoby je existence blízkých cílů a potřeb. Dítě napodobuje pouze určité chování. (Vízdal, 2009)

Učení ztotožněním – identifikací – má mnoho společného s učením napodobou. Rozdílem je, že dítě nenapodobuje pouze chování, ale modelem je v případě identifikace osoba jako celek. Učení identifikací je založeno na hlubokém a intenzivním emočním vztahu. Přitom nemusí jít pouze o reálnou osobu, s níž je jedinec v přímé interakci; může se jednat též o osobu známou skrze média nebo z literatury. Vzorová osoba je brána jako celek. Na jedince působí i modely negativní, vůči kterým se jedinec vyhraňuje a snaží se „nebýt jako on“. (Vízdal, 2009)

Observační učení – Jedná se o učení zástupné. K naučení se určitému chování stačí pozorování výsledků jednání u zástupné osoby. Tato osoba přitom nemusí být dítěti blízká. Čím větší nachází dítě podobnost mezi jím a pozorovanou osobou, tím je větší pravděpodobnost naučení. (Vízdal, 2009)

Z toho je patrné, že osobnost rodiče má na dítě velký vliv. Rodič ať vědomě nebo nevědomě formuje osobnost dítěte a zároveň dítě svou aktivitou zpětně ovlivňuje rodiče a celkově prostředí, ve kterém žije. Dochází ke vzájemné interakci. (Nakonečný, 1999)

3.3 Společné činnosti rodičů a dětí

V této podkapitole je nastíněna souvislost mezi tím jak rodiče v rámci společných činností věnují čas svým dětem, budují vzájemný vztah, učí děti dovednostem a rozvíjejí jejich osobnost.

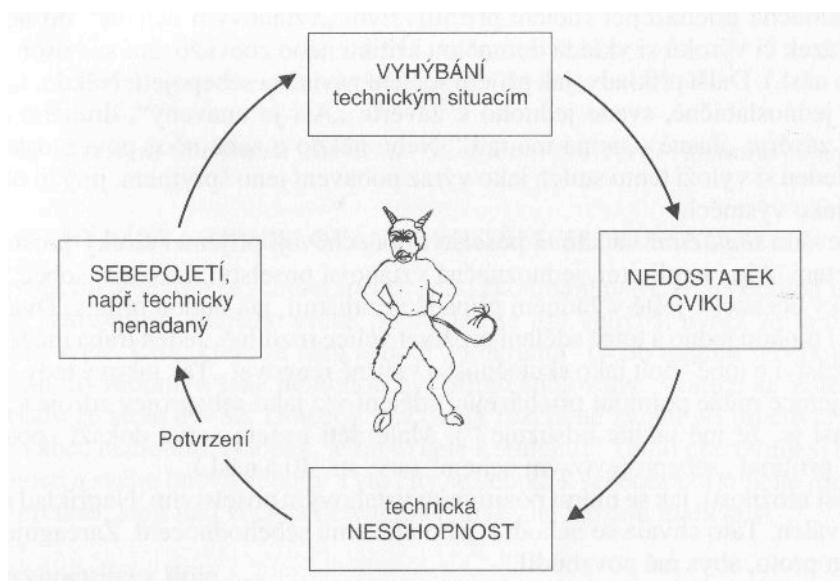
Máme za to, že vztahy jsou budovány především vzájemnou interakcí. Náplní osobních kontaktů je většinou nějaká činnost. Mezi hlavní lidské činnosti patří učení, práce a hra.

Hra je základní činností u dětí v předškolním věku. Práce i učení by u dětí měly probíhat formou hry. Svou hru prožívají jako skutečnou práci. Dítě se

hrou učí mnohým dovednostem, rozvíjí se jeho osobnost. Čáp (1996, s. 11) uvádí, že „Činnosti, učení a vývoj osobnosti tvoří jediný složitý proces.“ Skrze vykonávanou činnost se u dítěte rozvíjí předpoklady pro dobré vykonávání činnosti, dosahuje vyšší úroveň dovedností, rozvíjí se schopnosti, zájmy a vytrvalost. (Čáp, 1996)

Souvislost mezi hrou jako činností a rozvojem osobnosti dítěte si představujeme jako kruh. Pokud je nastaven kladným směrem, tak čím víc si dítě si hraje, tím více do života získává. Rozvíjí svou osobnost, dovednosti, schopnosti. Při spolupráci rozvíjí komunikační kompetence. Skrze zpětnou vazbu, které se mu při interakci dostává, poznává sebe i ostatní lidi a snáze buduje kvalitní vztahy. Pokud se mu v této oblasti daří, je tím více motivováno častěji vstupovat do těchto činností. Rozvíjí sociální kompetence, zažívá osobní úspěch, roste sebevědomí, kladné sebehodnocení. Čáp (1996, s. 11) píše, že „Rozvinutější osobnost dokáže lépe vykonávat činnosti a učit se!“

Podobnost lze spatřit v bludném kruhu sebenaplňujícího proroctví vlastního sebepojetí od Schulze von Thuna (2005) V této knize je uveden příklad, kdy si dítě na základě předchozích zkušeností s interakce z prostředí, vytvoří sebepojetí, že je například technicky nenadané. Začne se bát vstupovat do situací, které vyžadují technické nadání. Časem z důvodu nedostatku cviku a praktických zkušeností opravdu zůstane zaostávat za ostatními. Bohužel to není z nedostatku nadání, ale z nedostatku cviku a zkušeností.

Obrázek č. 5 –Bludný kruh sebenaplňujícího proroctví vlastního sebepojetí (Schulz von Thun, 2005, s. 141)

Proto vnímáme jako důležité, aby rodiče děti do činností povzbuzovali a na některých aktivitách se podíleli společně s nimi. Tím, že při společné činnosti jsou ve vzájemné interakci, že při ní komunikují a naslouchají si, dochází ke vzájemné výměně hodnot. Dítě mluvením vyjadřuje své myšlenky, názory, city, otvírá rodičům své nitro a ukazuje svůj žebříček hodnot. Svým mluvením si třídí myšlenky a zorientovává se samo v sobě. Rodiče aktivním nasloucháním sdělují svým dětem, že jim na nich záleží. Tím, že jim věnují čas a pozornost, sdělují jim, že jsou pro ně důležité, že za to stojí. Budují jejich sebevědomí a rozvíjí vzájemný vztah. (Faber, 2008)

3.4 Shrnutí vlivu rodiny na osobnost dítěte

Rodina je významným zdrojem uspokojování různých lidských potřeb. Je především nenahraditelná v oblasti emocionálního vývoje dítěte, kdy vytváří citové zázemí a útočiště. Z tohoto důvodu máme za to, že rodina nese odpovědnost za budoucí podobu charakteru dané osobnosti, kterou vychovává. Výchova by měla být záměrné a cílevědomé působení, které po všech stránkách formuje osobnost. Cíle výchovy v rodině většinou nejsou specificky vytyčené. Je to spíše neřízený proces socializace. V interakci jedince s prostředím se u dítěte formují povahové vlastnosti, návyky, modely chování. Největší význam má v raném dětství. Výchova v rodině je závislá na mnoha faktorech, jako např. na vzdělání, schopnostech, dovednostech rodičů. Dále na jejich věku, zkušenostech a osobnostních předpokladech. Také na hodnotách, které rodiče vyznávají, co považují za morální nebo sociálně žádoucí. Na tom, jaký mají k určitým věcem postoj. Ne vždy však jednájí v souladu se svými postoji. Hodnoty lidí poznáváme podle toho, jak se projevují v činech a komunikaci, podle toho čemu věnují svůj čas.

Rodiče jsou klíčovými osobami pro své děti, jsou jim vzorem. V interakci s rodiči se u dětí formují povahové vlastnosti, návyky, modely chování. Dítě vstupuje do role svého pohlaví a dalších rolí. Učí se orientovat se ve světě hodnot a přijímá je za své. U dětí probíhá sociální učení na principu odměn a trestů, také nápodoby, identifikace a observačního učení.

V raném věku má nezastupitelné místo dětská hra. Dítě se hrou učí mnoha dovednostem, také se učí ze zkušenosti. Tím se buduje jeho sebepojetí. Skrze společnou činnost se učí spolupracovat.

4 PRŮZKUM V RODINÁCH

4.1 Cíl průzkumu

Cílem této kapitoly, je **zjistit stav sociálních kompetencí v rodinách s rozdílným počtem dětí**. Vytvořit si celkový obraz o fungování rodin, v nichž je prováděn průzkum, jejich vzájemných vztazích a způsobu komunikace. Cílem je zjistit zda počet dětí ovlivňuje přístup rodičů k výchově k sociálním kompetencím u konkrétního dítěte.

4.2 Metody a metodiky průzkumu

Vzhledem k volbě tématu jsme se rozhodly použít **kvalitativní přístup**. Metodou pro získání dat bylo v této práci použito polostrukturovaného rozhovoru. Miovský (2006, s. 161) píše, že *„Možnost kombinace prvků nestrukturovaného i strukturovaného interview činí z metody polostrukturovaného interview téměř ideální výzkumný nástroj pro oblasti aplikace většiny výzkumných plánů v rámci kvalitativního přístupu.“* Předností této metody je větší strukturace otázek, kdy je definované **jádro rozhovoru**. To specifikuje okruhy otázek, na které se ptáme, usnadňuje orientaci ve výpovědích respondentů. A zároveň je při této metodě vytvořen dostatečný prostor pro doplňující otázky, které upřesňují nebo vysvětlují odpovědi dotazovaného. Miovský (2006) je nazývá **inguiry**. Zahrnují v sobě i ověření si správného pochopení, interpretaci toho jak dotazovaný daný výrok myslí.

Dříve než jsem uskutečnila samotné rozhovory, ověřila jsem si, zda jsou otázky srozumitelné, dostatečné a zda na sebe logicky navazují. Za tímto účelem jsem provedla **pilotáž** s jednou respondentkou. Na základě tohoto pilotážního rozhovoru jsem přeformulovala některé navrhované otázky, tak aby byly srozumitelnější a lépe korespondovaly s vytyčeným cílem.

Základní otázky směřované na jedno konkrétní dítě v rodině:

Jaké činnosti dítě dělá s matkou?

Jaké činnosti dělá s otcem?

Jaké má dítě kontakty mimo rodinu?

Jak často máte návštěvy?

Popište reakci, když dítě přijde do cizího prostředí?

Jak komunikuje s dospělými?

Jak komunikuje s vrstevníky?

Jaké má vztahy k sourozencům?

Jaký má vztah k otci?

Má nějaké nevhodné formy chování?

Jak nakládá se svými věcmi vzhledem k ostatním lidem?

Jak reaguje na prohru?

Jak matka vnímá množství času, při kterém má možnost být spolu s dítětem?

Při rozhovoru jsem začínala jednoduššími otázkami např. na činnosti, aby u respondentky byla odstraněna obava z potenciálně nepříjemných otázek. Pořadí otázek nebylo přesně dané. Odvíjelo se od spontánních odpovědí respondentky. Témata vztahů, činností a komunikace se vzájemně velmi těsně prolínají, tudíž při odpovědi na některou otázku jsem se již dozvěděla odpověď na otázku jinou. Pokud naopak jsem viděla za vhodné podpořit výmluvnost respondentky použila jsem doplňkové otázky, jako např.:

Popište jak probíhá běžný den?

Popište jak probíhá sobota?

Pomáhá doma s nějakou činností?

4.3 Průzkumný vzorek

Průzkum byl realizován na **vzorku pěti rodin**. Podmínkou výběru rodin bylo, že to jsou české rodiny s dětmi, žijící v městě Brně. Jednalo se vždy o úplnou rodinu. Další podmínka je, aby dítě, ke kterému jsou směřovány zjišťující otázky, bylo předškolní dítě ženského pohlaví. Materiálně-ekonomická situace všech rodin je uspokojivá a přiměřeně srovnatelná. Dávky sociální péče nepobírají.

Příloha č. 6 obsahuje grafické zpracování základních údajů o rodinách.

První rodinou je **rodina s jedním dítětem**. Jméno dítěte je **Lucie**. Je jí 3,5 roku. Se svými rodiči bydlí v rodinném domě v přízemí, v bytě 2+1. V prvním patře bydlí její prarodiče. Otec vystudoval JAMU, hru na klávesy a skladbu. V současné době pracuje jako skladatel. Je mu 38 let. Matka taktéž vystudovala JAMU, obor hry na hoboj. Je jí 34 let. Něco přes tři roky byla s Lucií na rodičovské dovolené. Od ledna letošního roku se znovu vrátila do pracovního poměru. Hraje ve filharmonii na hoboj. Lucie do mateřské školy nechodí. V místě jejich trvalého bydliště je nedostatek volných míst. V době zaměstnání matky se o Lucii stará otec, který pracuje doma, nebo její babička.

Druhou rodinou je **rodina se dvěma dětmi**. Dítě, ke kterému jsou vztahovány otázky se jmenuje **Julie**. Je jí 5 let. Dvakrát týdně navštěvuje

mateřskou školu. Její bratr chodí do druhé třídy základní školy. Je mu 8 let. Společně bydlí v Brně v rodinném domě se zahradou. V domě je více bytových jednotek, ve kterých bydlí jejich příbuzní a další nájemníci. Otec vystudoval vysokou školu ekonomickou. V současné době pracuje na VŠ ekonomicko jako učitel. Je mu 37 let. Matka je vzděláním učitelka, vystudovala VŠ pedagogickou. V současné době nechodí do zaměstnání, pečuje o své děti a je gravidní. Má 36 let.

Další je **rodina se třemi dětmi**. Dívka, ke které jsou směřovány otázky se jmenuje **Ester**, je jí 6 let. Do mateřské školy chodí většinou jenom dopoledne. Rodina bydlí v panelákovém bytě 4+1 v Brně. Otec je programátor, vystudovat vysokou školu na VUT obor informatika. Je mu 36 let. Matka vystudovala VŠ pedagogickou, je povoláním učitelka prvního stupně základní školy. V současné době je na mateřské dovolené a pečuje o půlročního syna Adama a také o druhou dceru, čtyřletou Natálii.

Čtvrtým průzkumným vzorkem je **rodina se čtyřmi** dětmi. Rodiče vychovávají dětí pět, ale nejstaršímu synu Petrovi je 20 let. Již nebydlí s rodiči, proto ho nezahrnuji mezi posuzované osoby. Dívka, ke které jsou směřovány dotazy, se jmenuje **Klára**. Je jí 5,5 roku a denně chodí do mateřské školy na dopoledne. Její nejstarší sestrou je Kateřina, které je 16 let. Druhá sestra, která má 15 let, se jmenuje Kristýna. V rodině žije již 3 roky také 14 letý adoptovaný chlapec Vít. Všichni sourozenci navštěvují základní školu. Rodina bydlí v bytovém domě v Brně o velikosti 3+1. Otec je vyučen a pracuje jako elektromechanik. Je mu 42 let. Matka vystudovala gymnázium. Krátce pracovala jako referentka. V současné době je již více než 20 let žena v domácnosti. Je jí 40 let.

Poslední rodinou je **rodina s pěti dětmi**. Nejstarší je Filip, kterému je 11 let a chodí do 5 třídy základní školy. Druhá je v pořadí Kateřina, té je 9,5 let a chodí do 3 třídy základní školy. Dívka, o které zjišťuji údaje, se jmenuje **Barbora** je jí 6,5 let a narodila se společně se svým bratrem Benem, jako druhá v pořadí. Posledním dítětem v rodině je Marie. Jedná se o pětiměsíční miminko. Matka je s ním na mateřské dovolené. Matka vystudovala střední ekonomickou školu a před mateřskou dovolenou pracovala jako obchodní referentka. Je jí 37 let. Otec vystudoval VŠ lesnickou a VŠ informačních technologií. V současné době pracuje jako konzultant. Je mu 40 let. Společně bydlí v rodinném domě 4+1.

4.4 Analýza a interpretace zjištěných údajů

Při analýze zjištěných údajů byla využita **metoda zakotvené teorie**. Principem tohoto přístupu je, že nezačínáme teorií, při které se ověřuje její pravdivost, ale jak píše Miovský (2006, s. 226) „*začínáme zkoumanou oblastí, fenoménem a necháváme, aby se v průběhu výzkumu mohlo „vynořit“ to, co je v této oblasti významné, aniž to dopředu předjímáme či jakkoli označujeme.*“

Cílem rozhovorů bylo udělat si představu, jak rodina funguje v oblasti sociálních kompetencí. Jaké jsou vzájemné vztahy mezi členy rodiny, jejich způsob komunikace, zapojování dítěte do širšího společenství lidí, vedení k ovládnutí emocí, vzájemná spolupráce.

Snažila jsem se rozpoznat, co je v získaných údajích důležitého. Po přepisu rozhovorů jsem písemný záznam několikrát pročítala a snažila se označit klíčové výroky, které se vztahují k tématu. Pro větší přehlednost jsem si tyto výroky uspořádala do kategorií a ty vypsala do přehledné tabulky, která je přílohou č. 6. Stejně jsem to udělala u všech zkoumaných rodin. Tím pádem mi ve vertikální rovině klíčové výroky ukazují na situaci v konkrétní rodině a v horizontální je možné srovnat rodiny vzájemně a případně zjistit rozdílnost v přístupu k danému problému nebo chápání otázky, případně v hodnotě, kterou dané oblasti přisuzují.

Příloha č. 7 obsahuje grafické zpracování citací klíčových výroků matek.

4.4.1 Vertikální analýza

Pro lepší orientaci jsou použity zkratky R1, R2, R3, R4, R5 pro označení pořadí rodin. To znamená R1 – rodina s jedním dítětem, atd.

R1 - Lucie - přepis rozhovoru je v příloze č. 1

Matka nedávno nastoupila po rodičovské dovolené do zaměstnání. Je to velká změna, která nastala a projevuje se především tím, jak říká matka, že „*ted' na sebe máme času mnohem míň*“. Dříve často navštěvovala s dcerou své přátele a kroužky. V současné době, to již z časových důvodů není možné, ale jak říká „*přehodnotila jsem hodnoty ... pořádek nehrotím ...radši jdu s ní ven ...času je míň a roste rychle.*“ Navzdory pracovnímu vytížení s dcerou chodí do výtvarného kroužku Cvoček, ve středu pravidelně na skupinku, kde má dcera oblíbeného kamaráda Nika a v neděli chodí do shromáždění Křesťanského společenství, kde probíhají besídky pro děti. Jedná se o aktivní maminku. Její velkou prioritou je chodit ven. Říká „*často někam jdeme...když mám volno, tak*

se domluvíme s kamarádkami ..do ZOO, do Bonga.. tam se jí moc líbí.“ Doma se dceři také věnuje „hodně čteme ...ty činnosti co dělám já, chce strašně dělat ...vytírá se mnou, vaříme spolu ... chce to nervy ...ale, to se musí podporovat.“

Lucie se projevuje jako velmi samostatná. *„Dokáže si sama hrát ..strašně dlouho .. je zvyklá být sama.“* To je výhodou v době, kdy je doma s otcem, v době zaměstnání matky. Školka v místě bydliště nemá volnou kapacitu a soukromé školky jsou pro tuto rodinu příliš drahé. (uvádí, že měsíčně soukromá MŠ stojí 8.000,- Kč, MŠ s výukou angličtiny až 16.000,- Kč).

Otec pracuje z domu, matka uvádí *„když já jsem v práci, tak je s otcem doma ..ne, že by se jí nějak moc věnoval, musí pracovat.“* Vztah Lucie k otci není navzdory množství času, který společně tráví příliš uspokojivý. Matka k tomu říká, že otec *„má pocit, že ho úplně nepřijímá... nikdy jsem neviděla, že by spontánně za ním šla, že by ho objala... často ho ignoruje ...návrhy od něho k ní neguje.“* Rodiče neví, čím by tato situace mohla být způsobena a trápí je to. Nabízí se otázka, zda příčinou by mohl být nedostatek autority. Odvozujeme to z výroku matky *„já doma dělám přísného..dám i na zadek ..to by otec neudělal .. on jí moc netrestá.“* Přitom častou činností otce s Lucií je dováděcí hra. Matka ji však popisuje jako kvalitativně rozdílnou od mazlení.

Lucie se jeví spíše jako introvert. *„Když by se měla s někým tlačit na té velké houpačce, tak vždycky pookřeje, že je tam sama....před dospělými je víc zakřiknutá .“* Co se týká nevhodného chování matka uvádí vztek *„když jí něco nejde, tak se rozčílí.“* Matka ji vede k ovládnutí emocí. *„já jí vždycky říkám tak něco vymyslí, nerozčiluj se.“* Lucii hodnotí ji jako tvrdohlavou. Považuje to však jako vhodnější variantu oproti nevýraznosti, výrokem *„v dnešní době, je to asi lepší, než aby byla bambula, ale nesmí se tak projevovat vůči nám.“*

Oblastí, ve které si matka při rozhovoru uvědomovala, že podle jejích slov *„To bych asi taky nemusela!“* byla situace, kdy nenechá dítě projít neúspěchem, prohrou. Matka říká *„nevím nějak, jestli to vůbec zažila...když hraje spolu, tak jí většinou nechám vyhrát.“* Strach z prohry, by mohl mít vliv na nechuť Lucie zapojovat se do kolektivních her.

Celkově však rodina funguje velmi dobře. Matka se v rámci maxima svých možností dceři věnuje. V péči o Lucii vypomáhají také prarodiče. Podle matky *„babičku a dědu má Lucie hrozně ráda...máme super vztahy...moc mě pomáhají, když nemůžu hlídat já.“*

R2 - Julie - přepis rozhovoru je v příloze č. 2

Matka Julie je v současné době v domácnosti. Je v pátém měsíci těhotenství. Ve velké míře se věnuje dětem. V rodině dělají společně mnoho činností. Postoj matky vyjadřuje její výrok *„pomoc to pro mě určitě není, když si*

to udělám sama, tak to mám mnohem rychleji ..myslím, že společná práce je něco, co lidi sblíží...život není jenom hraní.“ Matka vede děti k tomu, aby se staraly o své věci, uklízely si. Mnohdy tuto činnost dělají společně, matka říká, *„vždycky je lepší, když jsem tam s ní...za děti neuklízím téměř nikdy... uklidím...protože vidím, že jsou unaveni ..mimořádná situace.“*

Matka je také velice aktivní. S dětmi chodí do různých kroužků. Za přáteli chodí jednou až dvakrát do týdne. Matka udržuje vztahy se svými kamarádkami, tudíž Julii vytváří možnost přátelit se s dětmi od svých přítelkyň.

Otec v rodině v běžném denním režimu nemá moc času. Matka říká *„věnuje se hlavně o víkendech ..vezme je někam na výlet ..do přírody ...na vědeckou výstavu...párkrát vzal Julii do cukrárny.“* Děti se na tatínka velmi těší, *„nejintenzivnější zážitek s tatínkem je sobota ráno..to je hrozně baví, když .se s tatínkem poperou.“*

Julie má vztah se svým bratrem velmi dobrý, podle matky *„ho bude následovat i do propasti... pěkně si spolu hrají, především, když jsou odkázáni jeden na druhého.“* Pokud mají možnost hrát si se svými vrstevníky, rádi toho využijí.

Matka Julii hodnotí jako společenskou *„ona je extrovert ... je bezprostřední ...nemá problém navázat kontakt s úplně cizími dětmi ... kolektivní dítě.“* Často taky s ní chodí do společnosti dalších lidí. Matka uvádí *„nejvíce kontaktů máme v církvi.“* Julie chodí dvakrát v týdnu do školky na dopoledne. Také navštěvuje hodně kroužků například výtvarného, cvičení, plavání, hraje na flétnu. Co se týká cizích lidí nebo neznámého prostředí, nemá v něm problém. Z výroků matky se Julie jeví jako sebevědomá osoba.

Jako nevhodnou formu chování matka uvádí vztek. *„mlátí dveřmi, když se naštvě.“* Reakcí matky je *„řeknu, ať to nedělá, nebo ať si napočítá do deseti a počkám, až se uklidní...pokud něco zničí ... tak dostane ...je trestaná, ne jenom za ten vztek, ale za destrukci.“* Zajímavý rozdíl je v reakci na prohru, kde matka Julii hodnotí jako flegmatickou.

R3 – Ester - přepis rozhovoru je v příloze č. 3

Matka této dívky je v současné době na mateřské dovolené s půlročním synem. Jedná se o aktivní matku, která společně s kamarádkou založila neoficiální klub. Pravidelně se schází asi jednou za čtrnáct dní s matkami z předporodního kurzu a jejich dětmi. Mezi jejich aktivity patří výlety, společné dovolené. Matka se snaží o zapojení dětí do společných činností, podle jejích slov *„nejraději pečeme cukroví, nebo vaříme ..my si spolu hodně čteme ...vytváříme nějaké výtvarné věci.“*

Otec se zapojuje dle svých časových možností. Pravidelně vodí Ester v pondělí do hudební nauky a jednou za čtrnáct dní spolu chodí plavat.

Vzájemný vztah matka hodnotí, jako „*Esterka tátu miluje ...visí na něm trošku ..někdy asi na něj žárlí, že by ho chtěla víc, než je asi schopen, nebo možná ochoten dát.*“ Aktivity, které společně občas dělají jsou chození do lesa, čtení pohádek, sledování zpráv, hraní na počítači nebo pexesa. Matka má pocit, že otec by měl dětem věnovat více času.

Vztahy k sourozencům matka hodnotí tak, že Ester na jedné straně využívá mocenského postavení ke své mladší sestře. A na druhé straně dodává „*zároveň se mají strašně rádi...vydrží si hrát celé dopoledne.*“ S mladší bratrem si ráda povídá, mazlí se sním, nejráději by ho nosila.

Vztahy k vrstevníkům má Ester podle matky velmi dobré. Uvádí, že „*je v partě těch akčnějších dětí.*“ Přitom názor paní učitelky ze školky je, že by Ester měla být průbojnější. Názor matky to však není. Rozdíl ve vnímání situace, přisuzuje tomu, jak říká „*je v pohodě, když má zázemí, když tam jsem já... možná víc pozoruje ..většinou chvilku trvá, než se v cizím prostředí rozkouká, ale...není samotář ...radši je v nějaké skupině.*“ Do školky chodí každý den na dopoledne, někdy tam chce i spát. Chodí také do kroužků, jejichž hlavním úkolem je rozvíjet nadání. Navštěvuje výuku klavíru, hudební nauku, edukativní a taneční kroužek.

Ester je citově založená. Podle matky často pláče, zvláště, když se jí něco nedaří „*když hraje hry na prohry, ona je nechce hrávat ..je stranou a dívá se ..když se jí nedaří, tak přestane hrát.*“ Matka ji však nenechává schválně vyhrát. Matka vidí za důležité nechat dítě projít neúspěchem. Pokud výhru získá bez úsilí, neprožije ji plnohodnotně.

Nevhodné formy chování v současné době matka u Ester nepozoruje. Ester hodnotí jako bezproblémovou. Matka důsledně dceři nastavuje hranice, když Ester zkouší, co je povoleno a co ne. Poukazuje na to výrok „*když fakt neposlouchá, tak třeba počítám do tří ..s pláčem, ale udělá to co má ...pevná ruka maminčina.*“

Matka by s Ester ráda trávila víc společného času. Hodnotí tuto oblast slovy „*ted' je to trochu horší ..mám tři děti ..chodí do školky ..máme kroužky, tak já ji skoro ani nevidím...snažím se, co to dá, protože mi zmizne, a pak ten čas nebude vůbec.*“

R4 – Klára - přepis rozhovoru je v příloze č. 4

Matka Kláry je přes dvacet let žena v domácnosti. Zabezpečuje chod vícečlenné rodiny. Ke své dceři má kladný citový vztah, hodnotí ho slovy „*já se jí snažím vychutnat ...každou chvíličku...ze všech našich milovaných dětí, byla jediná plánovaná.*“ Matka s Klárou tráví většinu času, věnují se společným činnostem, jak pracovního tak i zábavního charakteru.

Otec působí spíše na pozadí domácnosti. Matka říká, že „*je hodný,*

jenom je někdy virtuální....přichází domů pozdě večer, až ona spí.“ Není vytížen prací v zaměstnání, ale 3-4x týdně trénuje nevidomé sportovce. Jeho působení v rodině matka hodnotí slovy *„vykonává pouze drobný technický dozor ...velí, dohlíží ...občas čte pohádku, ale je to minimální.“* Klára má otce ráda. Jeho přístup k dceři matka hodnotí jako velice laskavý.

Vztahy se sourozenci má Klára dobré. Využívá svého postavení nejmladšího dítěte v rodině. Podle matky jsou sourozenci pro ni *„ti velcí, kteří jí pomůžou, eventuelně to za ni udělají, co ji potěší...ona je všechny má ráda, včetně Vítka.“* Vít je adoptovaný syn o 9 let starší než Klára. Navzdory výraznému věkovému rozdílu mezi sourozenci si starší děti s ní hrají, přijímají ji. Není mezi dětmi rivalita. Sourozenci o ni pečují, má mezi nimi výsadní pozici.

Klára chodí do mateřské školy na dopoledne. Dvakrát v týdnu až do odpoledne. V té době se matka vzdělává v celodenní kurzu. V MŠ se jí líbí. Vztahy s vrstevníky má Klára dobré, nekonfliktní. Matka to vysvětluje slovy, *„jak je nás doma hodně a ona je nejmladší, tak nemá problém vplout do čehokoliv...tím, jak vyrůstá v kolektivu (rodinném)...nemá jakýkoliv problém.“* V cizím prostředí se částečně stydí, ale podle matky *„brzy překoná ostych a zapojí se.“* Kontakty, které má v současné době Klára mimo rodinu jsou děti v parku, lidé, kteří chodí do církve a chodí cvičit do Sokola.

Klára se jeví spíše jako společenská osoba. Je citlivá na kritiku. Matka to popisuje *„stačí trošičku zvýšit hlas ...a v tu ránu se rozpláče.“* S nevhodnými formami chování u Kláry nejsou problémy. Někdy se vzteká. Tomuto chování se matka snaží předcházet.

Náročnější situace je u Kláry reakce na prohru, kdy často reaguje pláčem. Jedno z možných vysvětlení, které zaznělo v odpovědích matky je, *„často ji starší sourozenci nechávají vyhrát...je na to až moc zvyklá ...prochází jí to ..až jakoby snadno.“*

R5 – Barbora - přepis rozhovoru je v příloze č. 5

Matka Barbory je v současné době na mateřské dovolené s nejmladším dítětem, pětiměsíční Marií. Cítí se přetížena povinnostmi, uvádí *„z větší části zabezpečuji jenom chod domácnosti ...na zábavy zbývá hrozně málo času.“* Tento stav v určité míře přičítá i své neschopnosti *„času máme málo na všechny ... neumím si to nějak naplánovat.“* Říká, že přes den je stále mnoho práce a večer a příliš unavená. Prožívá pocity marnosti, kdy i při celodenní práci a snaze je večer v domě nepořádek a vnímá, že nestihla tom co by stihnout měla či chtěla. Do společných činností s dětmi se pouští, podle své nálady a míry trpělivosti. Říká *„spíš mám radši, když se mi do toho nepletou .. je pak ještě větší nepořádek.“* Někdy s dětmi společně pečou. Častěji si však hrají sami. Matka uvádí, že se staršími sourozenci společně tvořili, ale při větším

počtu dětí to není reálné. Co se týká plnění povinností, například úklidu se matka označuje jako „*jsem v tom nedůsledná docela*.“ Děti neuklízí každý den, záleží, jestli má možnost udělat si čas a organizovat úklid. Často to raději udělá za ně. Je to rychlejší a s menším úsilím.

Otec studoval při zaměstnání. V té době mu nezbyvala kapacita věnovat se rodině. V současné době, během pracovního týdne toho moc nestihne, ale o víkendech se věnuje rodině. Organizuje pro děti výlety. Tím vytváří prostor, aby si matka mohla odpočinout. Čtyři děti otec bere mimo dům. Matka v té době pečuje o nejmladší Marii. Hodnotí to však jako velkou pomoc. Je ráda za klid a prostor, který se jí tímto vytvoří. Na druhou stranu však jako nedostatek vnímá, že ani v tomto čase nejsou společně jako rodina. Zvažuje, že změna prostředí by jí prospěla, ale i pod vlivem své povahy raději volí klid a ústraní. Vztahy dětí k otci jsou dobré. Jsou s ním rády ve fyzickém kontaktu.

Vzájemné vztahy se sourozenci jsou přiměřené. Matka uvádí, že „*hrají si všichni spolu ...někdy si hrají pěkně a jindy se hned pohádají ... vznikají konflikty*.“ Jednu z forem předcházení konfliktům, kterou v rodině používají, je dělit věci všem stejným dílem.

Barbora chodí do mateřské školy na celý den. Společně s bratrem ji matka vyzvedává v 16 hod. Do kroužků nechodí, matka říká „*je to docela drahé ...říkám jim, až budete chodit do školy, budete mít kroužky ..ti starší mají*.“ Chodit na dětské hřiště nebo po okolí nezbyvá čas. Kontakty s vrstevníky jsou zabezpečeny skrze děti za sousedství, matka uvádí „*seběhnou se k nám a všichni společně jsou kolem baráku ..z okna dohlížím, co dělají*.“ Barbora má velmi ráda děti, matka říká „*je hodně společenská ..když není pár dní ve školce, už se tam těší ..na holky, na aktivity*.“ Rodinné návštěvy mají odhadem jednou za měsíc.

Matka Barboru hodnotí jako extroverta. Podle ní nemá problém navázat kontakt i s neznámými lidmi. Dovede se zeptat, požádat je o něco. V hodnocení matky někdy až nepřiměřeně sebevědomě. Celkově se to matce jeví jako lepší varianta, oproti uzavřenosti. Říká „*já jsem se spíš bála něco říct*.“ Rodiče se snaží nepřiměřené projevy chování Barbory mírnit, napomínají ji „*nebud' neslušná*.“ Snaží se, aby našla rozumnou míru mezi zdravým sebevědomím a vlezlostí až drzostí.

Jako nevhodnou formu chování u Barbory matka uvádí, že lže. Věrohodně zapírá, pokud něco udělá. Má to za následek, že když problém směřuje k ní, „*už jí nikdo nevěří*.“ Rodiče ji ujišťují, že nebude trestaná, když se přizná slovy „*neboj se, nic se ti nestane, přiznej se...nakonec jde s pravdou ven*.“ Další charakteristiku matka uvádí „*ona je prostě taková malá zlodějka .. když má pocit, že by něco chtěla, i když to není její, tak si to prostě vezme*.“ Na druhou stranu svoje věci druhým nezištně půjčí.

4.4.2 Horizontální analýza

Poznávání lidí

Všechny matky tohoto průzkumu vidí za důležité a snaží se o zapojení svých dětí do širší společnosti. Největší aktivitu v tomto směru projevuje matka R2. Nejčastěji z posuzovaných rodin společně s dítětem navštěvují přátele, téměř denně chodí mezi děti na hřiště, uvádí spoustu dalších aktivit a kroužků. Jedním z důvodů je společenská matka. Být mezi lidmi je pro ni důležité. Matka usiluje být se svými přítelkyněmi a v důsledku toho umožní, aby její dcera byla v kontaktu s dětmi této přítelkyně.

Další aktivní matkou je R3. I u ní se projevuje, že její potřeba být mezi lidmi se odrazí na výchově dětí. Organizuje neformální mateřský klub. Uvádí k tomu *„já s kamarádkou vymýšlíme, co bychom podnikly.“* Aktivity hodnotí jako přínosné pro matky i pro děti. Tyto názory ukazují na určitou spojitost, že aktivní matky uspokojí svou potřebu a zároveň tím rozvíjí sociální kompetence svých dětí.

Význam zapojování dcery do širšího společenství lidí si uvědomuje i matka R1. Je také společenská a aktivní. Před několika měsíci nastoupila zpět do pracovního procesu, teď jí nezbyvá tolik prostoru a kapacity na udržování kontaktů s širším okolím. Řeší to tím, jak uvádí *„já jsem teď přehodnotila hodnoty ..mám to jenom povrchně uklizený..pořádek nehrotím...radši jdu s ní ven ..času je míň a roste rychle.“*

U matky R4 se více projevuje skutečnost, že se jedná o početnou rodinu. Nemají již takovou potřebu vyvíjet velkou aktivitu, co se týká návštěv. Říká *„není to často ..asi tak jednou za měsíc.“* Odpovědi poukazují na skutečnost, že necítí příliš potřebu zapojovat dceru do většího množství kroužků. Klára chodí do cvičení do Sokola. Dříve navštěvovala Skaut, ale jak matka říká *„tam se nám už nedaří chodit časově.“* Péče o početnou domácnost je náročná. Aktivity se zužují na společný nákup, vaření, vycházku do parku před dům.

Matka R5 je plně vytížena péčí o děti a domácnost, již nemá další kapacitu věnovat se zapojování dětí do širšího prostředí. Říká *„z větší části jenom zabezpečuji chod domácnosti ..na zábavy zbývá hrozně málo času.“* Do kroužků dcera také nechodí. Matka jako důvod uvádí velké finanční náklady. Z počtu pěti dětí do kroužků chodí dva školáci. Další dvě předškolní děti mají slíbeno, že kroužky budou navštěvovat společně se školní docházkou. Kontakt s vrstevníky mají děti díky rodinné domu, ve kterém bydlí. Děti z okolí k nim chodí na zahradu, kde si společně hrají. Zahrada tak plní funkci dětského hřiště. Dalším důvodem proč matka R5 neprojevuje větší aktivitu vůči společenskému prostředí, by mohla být její uzavřenost. Hodnotí se jako

introvert, který má rád svůj klid a soukromí. Co se týká návštěv uvádí, že „*tak jednou za měsíc možná někdo přijde.*“ Funkci zprostředkovatele se sociálním okolím dětem plní otec. Především o víkendech chodí s dětmi na výlety.

Mezilidské vztahy

Vztahy dívek **k otcům** jsou u čtyř dívek pozitivní. Matky je hodnotí v různé intenzitě v pořadí od R5 „*taky na ně zakřičí, ale v pohodě.*“ R4 „*táta je hodný....velice laskavý přístup.*“ R3 „*tátu miluje ...visí na něm.*“ Velký rozdíl oproti ostatním je ve vztahu otce a dcery R1. Matka to popisuje jako „*nikdy jsem neviděla, že by spontánně šla, aby ho objala ...často ho ignoruje ...návrhy od něho neguje.*“

Vztahy **k sourozencům** jsou ve sledovaných rodinách velmi dobré. Matky vztahy popisují v pořadí R5 „*někdy si hrají pěkně a jindy se pohádají..vznikají konflikty, ale všichni si hrají.*“ R3 „*někdy mají spory..zároveň se mají strašně rádi.*“ R2 „*vztah spolu mají hezký ...když jsou odkázáni jeden na druhého.*“ R4 „*ona je má všechny ráda..ona je rodinný mazlík...žádná nevraživost.*“

Ve vztahu **k vrstevníkům** se ve velké míře odráží osobnost dítěte. Zda je společenské, či více uzavřené. Tři dívky jejich matky označují jako velmi společenské, a to R5, R4 a R2. Dívka R3 se dle matky projevuje „*možná víc pozoruje..ale není nikdy odstrčená stranou...není samotář.*“ Oproti tomu dívka R1, se projevuje spíše jako introvert, „*je zvyklá být sama ..nerada se tlačí na houpačce.. vždycky pookřeje, že je tam sama.*“ Není ale samotář, který by ostatní lidi odmítal. Díky matce má kontaktů s okolím dostatek. Matka to vidí tak, že když si na někoho zvykne, vytvoří si k němu citový vztah a na kontakty s ním se těší.

Komunikace

Způsob komunikace v rodině byl již popsán v rámci vztahů se sourozenci, otcem, vrstevníky. Zde jsem se zaměřila především na komunikaci s cizími lidmi, či v cizím prostředí. Z průzkumu vyplývá, že dívky nemají problém v cizím prostředí, projevují se v něm přirozeně. Matky to popisují často shodně R3 „*když nezná, tak se rozhlíží a pozoruje*“ R4 „*ze začátku se stydí ..brzo ostych překoná..zapojí se.*“ Všechny dívky umí komunikovat i s cizími lidmi. Liší se pouze mírou od reakce R1 „*před dospělými je víc zakřiknutá*“ přes reakci R2 „*není moc stydlivá*“ až po reakci R5, kdy je přes míru dovolená a rodiče ji napomínají ke slušnosti. Jeden z možných důvodů, vidíme, že všechny mají dostatek zkušeností v oblasti komunikace. Často s rodiči chodí mezi lidi,

poznávají jejich reakce a učí se jak se chovat v různých situacích. Vliv na reakci dětí na cizí prostředí má také, jaké dítě cítí zázemí. Matka R2 říká „*když jsem tam já, tak nemá problém navázat kontakt s úplně cizími dětmi.*“ K tomu matka R3 říká „*je v pohodě, když má zázemí, když tam jsem já.*“ Sporná, i když možná je také spojitost, mezi množstvím členů rodiny a reakcí na cizí prostředí. Matka R4 to vidí jako „*ona nemá problém vplout do čehokoliv ..taky tím, jak tady vyrůstá v kolektivu.*“ Zkušenost R5 je „*ona nemá vůbec problém..stále se někoho na něco ptát.*“ Průzkumný vzorek, je však velmi malý na vyvozování této spojitosti.

Způsob komunikace se projevuje především v chování, proto jsem zjišťovala zda dívky mají nějaké nevhodné formy chování. Zásadní problémy chování nebyly zjištěny. Matky vesměs dívky hodnotily, jako hodné a poslušné. Nejčastěji se v odpovědích objevoval jako nevhodný projev chování vztek – R1 „*když jí něco nejde, tak se rozčílí*“ R2 „*vzteká se strašně ..mlátí dveřmi ..když se naštvě.*“ Reakce matky je R2 „*pokud..něco zničí ..dostane ..je trestaná, ne jenom za ten vztek, ale za tu destrukci.*“ Další metodu, jak bojovat s dětským vzdorem, je předcházet mu. V rodině R4 „*vztek se snažíme eliminovat.*“ V R3 se k tomu staví z pozice „*vztek, to si nedovolí...pevná ruka mamincina...když fakt neposlouchá...počítám do tří ...s pláčem, ale udělá co má.*“ Další formy nevhodného chování uvedla R1 jako tvrdohlavost, drzost. V R5 neřeší problém vzteku, ale problém se lhaním. V celkovém kontextu se mi dívky jeví jako v komunikaci dostatečně smělé, bez vážných problémů. V rodinách jsou matkami vedeny k ovládnutí svých emocí a k usměrňování nevhodných forem chování.

Kooperace

Matky v průzkumném vzorku většinou zapojovaly své dcery do domácích činností. Shodly se na tom, že je to pro ně náročné, ale pro děti potřebné. R1 to hodnotí „*chce to nervy...to se musí podporovat.*“ R2 to popisuje jako „*pomoc to pro mě určitě není, když si to udělám sama, tak to mám mnohem rychleji, ale..myslím, že společná práce je něco, co lidi sblížíje...život není jenom hraní.*“ Rozdílný přístup, pravděpodobně z důvodu přetížení povinnostmi, má R5 „*raději, když se mi do toho nepletou.. je pak větší nepořádek.*“

Rozdílný přístup jsem zaznamenala i při plnění povinností. V předškolním věku, to často obnáší úklid pokoje. Matky v průzkumu se shodly na tom, že při úklidu prováděném společně s dětmi dosahují lepších výsledků. R2 „*děláme úklid společně ..vždycky je lepší, když jsem tam s ní.*“ Liší se spíše v důrazu, který kladou na vyžadování plnění této povinnosti. R2 „*za děti neuklízím téměř nikdy...přijdeme pozdě ..unavení...mimořádná situace.*“ R1

„žadoní, ať ji pomůžu..já mám taky svoji práci.“ R4 „většinou ji ještě pomáhám...podle toho, jak je zapotřebí spěchat...já to pak poklidím.“ R5 „děti neuklízí každý den ...když chci pořádek rychle ...tak to za ně udělám ..jsem docela nedůsledná.“

Společné činnosti s otcem se ve velké míře odvíjí od množství času, který s rodinou, v našem případě s konkrétním dítětem, tráví. V tomto průzkumném vzorku většina otců je dost vyčerpána prací v zaměstnání. Hodnocení matek je R1 *„s tatínkem v běžném denním režimu nezbyvá tolik času.“* R5 *„přes týden toho moc nestíhá.“* Rozdíl je u R4 *„je někdy trošku virtuální...přichází domů pozdě večer.“* Tento stav však není kvůli zaměstnání, ale kvůli osobní aktivitě. Společné činnosti s dětmi jsou u otců většinou omezené na víkend. Otec R2, R3 a R5 víkendy často věnují výletům s dětmi do přírody, případně dělají jiné společné aktivity – stolní hry, čtení, hraní,...

Kompetice

Co se týká soutěživosti, zajímala jsem se o reakci dítěte na prohru, na neúspěch a případný rozvoj kompetence ovládat emoce. V reakci na prohru se především projevila osobnost dítěte. Zjistila jsem u těchto dívek podstatný rozdíl. Julie R2 se dle matky projevuje jako *„flegmatická...i prohru ji nerozhází...vezme to s klidem Angličana.“* Oproti tomu Klára R4 *„prohru nese velmi těžce.. pláče...naštěstí jde do toho znovu.“* Dívky k soutěživosti zaujaly různé postoje. Ester R3 *„hry na prohry nechce hrát chce se jenom dívat.“* Barbora R5 *„nemá touhu hrát až do konce, aby vyhrála.. jde pryč.“* Rozdílný přístup k výchově soutěživosti jsem zaznamenala i u matek. R1 *„nevím, jestli to vůbec zažila (prohru)..když hrajeme spolu, tak ji většinou nechám vyhrát.“* V jiných situacích neúspěchu matka říká, že Lucie se vzteká *„když jí něco nejde, tak se rozčílí ..nedokáže to vyřešit v klidu.“* Nabízí se otázka, zda to není také tím, že Lucie nemá příliš zkušeností s prohrou. Oproti strategii nechat děti vyhrát vyvstává názor matky R3 *„nedělám to, že bych ji nechala vyhrát .. to děti poznají ...to si neužije.“* Zdá se, že tato kompetence je ovlivněna jak osobností dítěte, tak přístupem matky. Některé nechávají zažít prohru jiné ne. Celkově však z rozhovorů bylo patrné, že matky se rozhodně snaží o výchovu dívek ve směru ovládnutí emocí.

ZÁVĚR

Tato práce je věnovaná studiu tématu Rozvoj sociálních kompetencí dětí v rodinném prostředí. Ze studia tématu vyplývá, že sociální kompetence jsou velmi významné pro člověka. Způsob komunikace se odráží v kvalitě vztahů. Pokud lidé umí dobře komunikovat a jsou zakotveni v uspokojivých vztazích, vyznají se sami v sobě a také poznávají druhé lidi, máme za to, že se u nich snižuje riziko rozvoje patologických jevů. Sociální kompetence mají velké uplatnění nejenom v osobním, ale i v profesním životě. Zaměstnavatelé stále více očekávají od svých zaměstnanců dobré komunikační a sociální dovednosti. V současném školství se sociální kompetence zahrnují do výuky skrze předmět Osobnostní a sociální výchova. Přesto stále největší vliv na rozvoj těchto dovedností má rodina.

Z toho důvodu bylo cílem průzkumu zjistit stav sociálních kompetencí v rodinách s dětmi. Vytvořit si obraz o fungování rodin, jejich vzájemných vztazích a způsobu komunikace. Cílem bylo zjistit zda počet dětí ovlivňuje přístup rodičů k výchově k sociálním kompetencím u konkrétního dítěte.

Průzkum byl realizován na vzorku pěti rodin. Vybrány byly české rodiny s rozdílným počtem dětí, žijící v městě Brně. Jednalo se vždy o úplnou rodinu. Zjišťující otázky, byly směřovány na konkrétní předškolní dítě ženského pohlaví.

Z průzkumu vyplynulo, že všechny dotazované matky považují za důležité a podle svých možností se snaží o zapojení svých dětí do širší společnosti. Být mezi lidmi je pro ně prioritou, o kterou usilují. Pracující matka dokonce uvedla, že přehodnotila svůj žebříček hodnot a rozhodla se zapojovat své dítě do širší společnosti i na úkor jiných aktivit.

Také se ukazuje určitá spojitost mezi potřebou sociálních kontaktů aktivních a společenských matek oproti matce, která je více introvert. Matky uspokojují svou potřebu být v kontaktu s lidmi, a tím zároveň rozvíjí sociální kompetence svých dětí.

Z průzkumu vyplynulo, že rodiny s vyšším počtem dětí v rodině udávají nižší potřebu usilovat o kontakty mimo rodinu. Tento stav je možné vysvětlit z několika pohledů. Jednou oblastí, je že díky širší rodině a vícenásobným vztahům se vzájemně uspokojí potřeby členů rodiny. A další oblastí, která by na to mohla mít vliv, je přetížení rodiny povinnostmi. Rodiče již nemají kapacitu věnovat se zapojování dětí do širšího společenského prostředí. Matka pěti malých dětí udává, že z větší části jenom zabezpečuje chod domácnosti a na ostatní věci jí zbývá málo času.

Co se týká vztahů v rodině z průzkumu vyplynulo, že vztahy v těchto rodinách jsou na dobré úrovni. Sledovány byly především vztahy otců. Všichni otcové mají o děti zájem a projevují k nim kladný postoj. Většina dětí na to

reaguje pozitivně. Rozdíl byl v rodině R1, kdy dcera odmítá otce, ignoruje ho, jeho návrhy nenguje. Není vůči němu spontánní. Vztahy k sourozencům jsou popisovány jako dobré. Případné konflikty je poměrně snadné řešit. Ve vztahu k vrstevníkům se ve velké míře projevila osobnost dítěte. To, zda je dané dítě více extrovert nebo naopak introvert.

Z průzkumu vyplynulo, že sledované dívky nemají problémy v komunikaci, a to ani v cizím prostředí. Jeden z možných důvodů se jeví ten, že mají v této oblasti dostatek zkušeností. Často s rodiči chodí mezi lidi, poznávají jejich reakce a učí se jak se chovat v různých situacích. Vliv má také skutečnost, že dívky cítí oporu a zázemí ve svých matkách.

Sporná, i když možná je také spojitost, mezi velikostí rodiny a reakcí na cizí prostředí. Názor matky v rodině se čtyřmi dětmi je, že její dcera nemá problém díky širší rodině. Je zvyklá na větší počet členů, vztahů, přístupů. Podobnou zkušenost se smělostí, která se týká komunikace je zaznamenán v rodině s pěti dětmi. Průzkumný vzorek, je však malý na dokazování spojitosti.

Matky v průzkumném vzorku se shodly na tom, že společná práce s malými dětmi je náročná, ale pro děti přínosná. Matky vesměs učí své děti kooperovat. Rozdílný přístup byl zaznamenán v praxi rodiny s pěti dětmi, pravděpodobně z důvodu přetížení rodiny, kdy matka zapojuje své děti do společné práce pouze výjimečně.

Z průzkumu vyplynulo, že společné činnosti s dětmi jsou u téměř všech otců omezené na víkend. Z důvodu vytížení prací v zaměstnání.

V reakci dívek na prohru se nejvíc projevila osobnost dítěte, to zda dítě reaguje vznětlivě či flegmaticky. Rozdíl byl zaznamenán v přístupu matek, jestli děti nechávají cíleně vyhrát, a tím způsobem eliminují negativní projevy emocí. Nebo záměrně vyhrávat nenechávají a připravují jim zkušenost a možnost vyrovnat se prožitkem prohry. Celkově z rozhovorů bylo patrné, že matky se snaží o výchovu dívek ve směru ovládnutí emocí.

Projevil se také vliv vzdělání rodičů, především matky. Dvě matky z průzkumného vzorku mají pedagogické vzdělání. Projevuje se to cílenějším a záměrnějším působením na oblasti výchovy k sociálním kompetencím.

Domníváme se, že předkládaná práce přinesla řadu zajímavých pohledů na současnou rodinu, ale také otázek a námětů pro další výzkum. Sociální kompetence jsou velmi těsně spojeny s osobností dítěte, bylo by proto vhodné v dalším výzkumu hlouběji proniknout do oblasti vlivu osobnosti dítěte a osobnosti rodičů. Hlouběji se zajímat o hodnoty a kulturní zázemí dané rodiny. V budoucnu by bylo vhodné provést výzkum u rozmanitějšího vzorku rodin, případně provést srovnání mezi různými typy rodin. Například zjistit, jak vychovává rodina s materiálně a ekonomicky slabším zázemím, rodina žijící na vesnici, rodina rozvedených rodičů nebo rodina pracovně vytížených rodičů. Podnětné by také bylo zmapovat působení širších příbuzenských vztahů.

RESUMÉ

V první kapitole bylo definováno, že kompetence je určitá schopnost, dovednost. V současném světě se některé kompetence považují za stěžejní pro uplatnění v životě a zapojení do společnosti. Označují se jako klíčové kompetence. Mezi ně patří také sociální kompetence. V této kapitole byl vyzdvížen význam sociálních kompetencí pro člověka v osobním i profesním životě a význam pro společnost

Ve druhé kapitole bylo podrobně popsáno, jaké konkrétní dovednosti zahrnují sociální kompetence. Bylo definováno co dané pojmy zahrnují.

Ve třetí kapitole jsme osvětlili, jak významná je rodina jako zdroj uspokojování různých lidských potřeb, jaký význam má pro emocionální vývoj a rozvoj osobnosti dítěte. Poodhalili jsme některé faktory, které ovlivňují výchovu dětí v rodině. Jako například vzdělání, schopnosti a dovednosti rodičů. Dále věk, zkušenosti a osobnostní předpoklady. Také hodnoty, které rodiče vyznávají. Celkově rodiče jako vzory ve velké míře ovlivňují své děti, především v raném věku. Nemalý vliv má ekonomické a kulturní prostředí rodiny a její struktura.

Ve čtvrté kapitole jsme prakticky zjišťovali, jaká je situace v rozvoji sociálních kompetencí v konkrétních pěti českých rodinách. Porovnávali jsme stav v rodinách s rozdílným počtem dětí a zjišťovali, zda skutečnost rozdílného počtu dětí má vliv na rozvoj sociálních kompetencí. Z průzkumného vzorku vyplynulo, že rodiče se snaží o rozvoj sociálních kompetencí u svých dětí. V porovnání rodin se ukázalo, že rodiny s více dětmi, především malými, jsou přetíženy a zbývá jim méně energie věnovat se rozvoji sociálních kompetencí.

ANOTACE

Bakalářské práce je zaměřena na sociální kompetence u dětí a na jejich rozvoj v rodině. Teorie vychází z pedagogické literatury. Zahrnuje přehled tématu a definování pojmů. Cílem průzkumu je zjistit stav sociálních kompetencí v rodinách s rozdílným počtem dětí. Vytvořit si celkový obraz o fungování rodiny, vzájemných vztazích a způsobu komunikace. Průzkum je realizován v pěti českých rodinách. Otázky jsou směřovány na dítě předškolního věku.

ANOTATION

The bachelor theses deal with social competences of children and their development in the family. The theory is based on the educational literature, the theses include a topic summary and terminology definitions. The research objective is to determine the state of social competencies in families with different numbers of children, to form an overall picture of family operation, its relationships and methods of communication. The research has been performed in five Czech families, questions have been asked to pre-school children.

KLÍČOVÁ SLOVA

sociální kompetence, klíčové kompetence, poznávání lidí, mezilidské vztahy, komunikace, kooperace, kompetice, emoční inteligence, sociální inteligence, hodnota, socializace, interakce, rodina, výchova,

POUŽITÁ LITERATURA

BAKOŠOVÁ, Z.: Sociálna pedagogika ako životná pomoc, 3. vyd. Bratislava: Public promotion s.r.o.,2008, 251 s. ISBN 978-80-969944-0-3

BRANDBERRY, T. – GREAVESOVÁ, J. : Emoční inteligence v praxi, všechno, co potřebujete vědět o úspěšném životě, vztazích a kariéře. 1. vyd. Praha: Columbus, 2007, 182 s. ISBN 978-80-7249-220-6

ČÁP, J.: Rozvíjení osobnosti a způsob výchovy, ISV - nakladatelství, Praha 1996, ISBN 80-85866-15-3

FABER, A. -MAZLISCH, E.: Jak mluvit , aby nás děti poslouchaly, 1. vyd. Brno: Computerpress, a.s., 2007, 248 s., ISBN 978-80-251-1747-7

HANÁK, T.: Sám sobě psychologem 2. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, a.s., 2010, 192 s. ISBN 978-80-247-2956-5

HARTL, P.: Stručný psychologický slovník. 1. vyd. Praha: Portál s.r.o., 2004, 311 s. ISBN 80-7178-803-1

HAYESOVÁ, N.: Základy sociální psychologie. 1. vyd. Praha: Portál, 1998, 165 s. ISBN 80-7178-198-3

HELUS, Z.: Dítě v osobnostním pojetí. 1.vyd. Praha: Portál, 2004, 232 s. ISBN 80-71798-888-0

KOHUTEK, R.: Pedagogická psychologie, Institut mezioborových studií, Brno 2006

KRAUS, B. -SÝKORA, P.: Sociální pedagogika I, Institut mezioborových studií, Brno 2009

KRAUS, B.: Teorie výchovy, Institut mezioborových studií, Brno 2009

KŘÍVOHLAVÝ, J.: Povídej naslouchám. 1.vyd. Praha: Návrat, 1993, 110 s. ISBN 80-85495-18-X

KUČEROVÁ, S.: Člověk, hodnoty, výchova: kapitoly z filozofie výchovy. Prešov: vlastním nákladem, 1996. 231 s. ISBN: 80-85668-34-3.

LACINOVÁ, L. - ŠKRDLÍKOVÁ, P.: Dost dobří rodiče aneb Drobné chyby ve výchově dovoleny. 1. vyd. Praha: Portál, s.r.o., 2008, 160 s. ISBN 978-809-7367-442-7

MIOVSKÝ, M.: Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, a.s., 2006, 332 s. ISBN 80-247-1362-4

NAKONEČNÝ, M.: Sociální psychologie. 1. vyd. Praha: Academia, 1999, 287 s. ISBN 80-200-0690-7

NOVOTNÝ, J.: Psychologie zdraví a duševní hygiena pro sociální pedagogy. Institut mezioborových studií, Brno 2009

OLEJNÍČEK, A.: Výcvik asertivního jednání. Institut mezioborových studií, Brno 2003

OUDOVÁ, D.- SMÉKAL, V.: Doktorská disertační práce, Analýza sociální kompetence dospívajících, MU FSS, Brno 2007

RADVAN, E.-VAVŘÍK, M.: Metodika psaní odborného textu a výzkum v sociálních vědách, Brno: Institut mezioborových studií 2009

ROGGE, J. :Děti potřebují hranice, 1. vyd. Praha: Portál, 1996, 131 s. ISBN 80-7178-088-X

ŠPAŇHELOVÁ, I.: Komunikace mezi rodičem a dítětem. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, a.s., 2009, 104 s. ISBN 978-80-247-2698-4

VAGNEROVÁ, M. : Základy psychologie. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2004, 356 s. ISBN 80-246-0841-3

VALENTA, J.: Osobnostní a sociální výchova. 1. vyd. Kladno: Aisis o. s., 2006, 226 s. ISBN 80-239-4908-X

VETEŠKA, J. - TURECKIOVÁ, M.: Kompetence ve vzdělávání, Grada Publishing, a. s. , Praha 2008 ISBN 978-80-247-1770-8

VÍZDAL, F.: Techniky poznávání osobnosti, Institut mezioborových studií. Brno 2005

VÍZDAL, F.: Základy psychologie, Institut mezioborových studií, Brno 2008

VÍZDAL, F.-DOŇKOVÁ, O.-NOVOTNÝ, J.S.: Sociální psychologie, Institut mezioborových studií. Brno 2009

VYMĚTAL, J.: Průvodce úspěšnou komunikací Efektivní komunikace v praxi. 1.vyd. Praha 2008, 328 s. ISBN 978-80-247-2614-4

VÝROST J., SLAMĚNÍK, I.: (Eds.) Sociální psychologie. 2.vyd. Praha: Grada Publishing, a.s., 2008, 408 s. ISBN 978-80-247-1428-8

Elektronické zdroje:

MŠMT, Praha 2008, Kalousková, P. – Vojtěch, J.

Studie - Potřeby zaměstnavatelů a připravenost absolventů škol – souhrnný pohled

<http://www.nuov.cz/potreby-zamestnavatele-a-pripravenost-absolventu-skol-2>

přístup 6.2.2011

Zdroj – [www. mamenato.cz](http://www.mamenato.cz), přístup 4.2.2011

Zdroj – Národní ústav odborného vzdělávání (<http://www.nuov.cz/koncepce-kk>)

přístup 6.2.2011

PŘÍLOHY

Příloha č. 1 – rozhovor s rodinou R1 - Lucie

Příloha č. 2 - rozhovor s rodinou R2 – Julie

Příloha č. 3 - rozhovor s rodinou R3 – Ester

Příloha č. 4 - rozhovor s rodinou R4 – Klára

Příloha č. 5 - rozhovor s rodinou R5 – Barbora

Příloha č. 6 - základní údaje o rodinách

Příloha č. 7 - analýza

Příloha č. 1

Rozhovor s matkou Lucie – rodina s 1 dítětem - R1

Jaké činnosti Lucie s Vámi dělá?

Když jsme doma, tak hodně si čteme. Ona má ráda knížky. Že si třeba prohlíží sama a pak jí čtu pohádky, nebo příběhy. To děláme hodně. Každý večer. Maluje si. Teď si maluje sama. Z kraje jsem malovala s ní, ale každou chvíli přijde – mami, namaluj mi vlka. Takže malování hodně. To, co dělám sama doma, to že vezmu mop a vytřu, tak ji mám hned za zadkem. Takže má taky malý mopík a vytírá se mnou. Vaříme spolu. To ji strašně baví. Na to je dobrá. Ráda míchá. Takže to chce nervy. Klidě už i vajíčko rozklepne, obaluje řízky. Má na starost vyskládat myčku. Dám ji tam stoličku a vyskládá přibory. To už zvládá. Ona celkově se snaží být hodně jako dospělá. Nejvíc jí člověk urazí, když jí řekne, že je mimino, nebo že je malá. Takže ty činnosti co dělám já, chce strašně dělat. To se musí podporovat. Teď to chce dělat, až to bude umět tak to nebude chtít dělat.

Jaké činnosti dělá s otcem?

No já myslím, že to má trochu rozdělené. S tatínkem hodně blbnou. Dělají blbiny, skáčou spolu, bere si ji na ramena. Tím, že má sílu, tak ho bere jako toho, kdo jí umožní ty věci, které já nezvládnu. Já ji nezvedám, na mě je těžká.

Dan má práci doma. Takže když já jsem v práci, tak je s Danem doma. Ne že by se jí nějak moc věnoval, musí pracovat. Takže se stalo, že když jsem přišla, byla ostříhaná kytka. Takže to není ideální. Lepší by byla ta školka, ale to zatím nevyšlo. Státní školka je plná. A soukromé stojí 8.000,- s angličtinou až 16.000,- Kč. To si nemůžeme dovolit.

Někdy jsem radši, když mi ji vezme babička, ta ale taky chodí do práce. Babičku a dědu má hrozně ráda. Bydlí o patro výš. To jsou super vztahy. Moc mně pomáhají, když nemůžu hlídat já. Někdy mně říká babi, když je s nimi dlouho.

Jaký má vztah k otci?

Mě má víc na mazlení. Když se jí něco stane, tak vždycky chce mě. Což vidím, že Danovi je trochu líto. Jeho má na hru, mě na mazlení. Třeba jsem nikdy neviděla, že by spontánně za ním šla, aby ho objala. Nebo nějak ...Ty mazlíčí věci, ty má jako úplně rozdělený. Nevím, proč to tak má. Při tom blbnutí, to je taková hra, to není jako mazlení.

Jaké má Lucie kontakty mimo rodinu?

Školka zatím není. Už jsem ji hlásila, ale nevyšlo to. Je moc dětí ve školce a mají plno. Aby se stýkala s dětmi, to zajišťujeme skrz ty kroužky. Což je Cvoček – to je takové vyrábění. To je taková pracovní činnost. Když jsem ještě nepracovala, tak jsme chodily na Krtečka. To bylo v pátek dopoledne taková předškolíčka. Asi třicet

malých dětí, se svačinkou, pohádka, příběhy, hry – skvělé. Někdy jdeme na hřiště. Je vidět, že je taková zvyklá na to být sama. Ona si dokáže fakt sama hrát. Strašně dlouho. Když má teda dobrou náladu. Tak fakt si prohlíží knížky, nebo si hraje na zvířata,...A vyhraje si sama. A vnímám, že když by se měla s někým tlačit na té velké houpačce, tak vždycky pookřeje, že je tam sama. Je zvyklá být sama.

Jak často máte návštěvy?

Bylo to často do toho ledna než jsem nastoupila do práce. Teď míň. Možná někdy když máme pátek volný, tak jdeme někam. Tak asi jednou týdně. Chodíme vlastně na skupinku, každou středu. Tam jsou dva kluci malí. V neděli do shromáždění. Málo. Ale těší se tam.

Popiš mi prosím, reakci, když Lucie přijde do cizího prostředí?

Měli jsme oslavu velkou, třicet lidí. Ona se na to strašně těšila, až bude ta oslava. A pak tam přišla a spousta lidí ji zdravila. A ona byla tak čtvrt hodiny hodně zakřiknutá. Ale pak už ne. Pak už tak normálně. Před dospělými je víc zakřiknutá, než před těma dětma.

Jak komunikuje s vrstevníky?

S těma je to trochu lepší, ale fakt je nejšťastnější, když si hraje sama.

Ale má pár přátel, jako Niki, kam často chodíme. Každý týden ho vidí na skupince. Těší se na něj, myslí na něj. Někdy se za něj i pomodlí. Když už si na někoho zvykne, tak jo.

Musím říct, že Nikiho má ráda. Jednou se rozbřečela, že neměla možnost se s ním rozloučit.

Má nějaké nevhodné formy chování?

Je to takové zvláštní, že když je ponořena do nějaké své hry a teď se jí zrovna nehodí tak reaguje škaředě. Nejčastěji na Dana za ni takhle přijde a chce jí něco říct nebo ji odvést, tak to je protivná a dokáže říct NE, BĚŽ PRYČ. To Dan těžko nese. Možná je to tím, že já když vařím, tak ji sleduji a vím jak na tom je. Že je zabraná do hry. Ale chlapi možná nejsou tak empatictí. Dokáže říct běž pryč. To nám přijde takový hnusný. Odsekne prostě. Je taková drzá. Je na něco zvyklá, chce to tak mít. Má takový sobecký projev. Má dost takových paradoxů. Na jedné straně samostatnost a na druhé straně ukřivděnost. Jednou mě odmítá, že na mě zrovna nemá čas a pak mě hned zase chce. A taky žárlí. Když mě Dan obejmě, tak ho odhání s tím nech maminku.

Jak reaguje na prohru?

Nevím nějak. Jestli to vůbec zažila. Protože, když hrajeme spolu, tak ji většinou nechám vyhrát. Dělam blbou. To bych asi taky nemusela.?? A do těch kolektivních

soutěží se vlastně nezapojuje. Když byla na nějakých akcích, kde se soutěžilo, tak se nezapojovala. Nemůžu na to odpovědět. Nevím.

Jak nakládá se svými věcmi vzhledem k ostatním lidem?

No to je horší. Teď sem viděla, má kolo a je na něj strašně pyšná. Byla to tedy obrovská radost, když ho dostala. No a teď jsme byli na oslavě, měla ho tam a chtěl si ho půjčit kamarád. A bylo vidět jak jí to trhá srdce. S tím měla problém. Ale půjčila ho nakonec. Ale byla nervózní. Půjčování věcí je těžké. Něco půjčí ráda. Ale když dokázala půjčit kolo, tak asi dobrý. Protože to má asi nejradši. Já ji domlouvám, aby něco půjčila. Vysvětluji, že je má pořád, tak proč by je nepůjčila. Dokonce teď zkouším, když jí něco hodně chutná. Když jsem ji objednala kopeček zmrzliny. A chtěla jsem, aby mě dala. Tak fakt mě dala. Říkám si, to je dobrý, že se umí rozdělit.

Hlídá si svoje věci? Svoje věci si docela hlídá. Akorát měla období, kdy si vymýšlela pořád nějaké schovky, aby jí to nikdo neukrad. Přitom jí nikdo nic nekrade. Nevím, kde to vzala. Takže jsem furt něco hledala, ty věci co schovala. Protože sama zapoměla, kam to dala.

Jak je to u vás s plněním povinností?

Většinou žadoní, ať jí s tím pomůžu. Ví, že to musí udělat, ale žadoní. Já jí říkám, že taky mám svoji práci. Hračky si uklidí. Čištění zubů už taky sama dělá. To už jí s tím nemusím pomáhat.

Popište jak probíhá běžný den?

Ráno vstaneme a ona si jde malovat ke stolku. To je první co jí ráno zajímá. Já jdu dělat snídani. Někdy jí dám talíře, ať prostře. Ne vždy. Už umí i příbory. Domluvíme se jestli si dáme vajíčka, nebo něco jiného. Vajíčka chce, jinak moc snídaně nemusí. To jí zabere hodinu. Ona snídá strašně pomalu. Já zatím myji nádobí. Pak jdeme třeba na zahradu nebo na hřiště. Pak jdeme vařit. To mi většinou pomáhá. Potom se najíme. Když si hraje sama, tak toho využívám, že uklízím něco doma, nebo se připravuji do práce. Ale častěji spíš někam jdeme. Odpoledne spíš taky ven.

V sobotu častěji hraji. My máme takovou pracovní dobu, že nemáme víkendy. A naopak mám volný pátek. A to když mám volno, tak se domluvíme s kamarádkami. Onehdá jsme šli do ZOO. Vezmu jídlo, jakože piknik a jsme tam až do odpoledne. Do Bonga ji někdy vezmu, protože tam máme kamarády, tak tam občas jdeme vstup i zadarmo. Tam se jí to moc líbí. Tam taky strávíme celý den, když mám volno.

Jak Lucii hodnotíte jako osobnost? (náhradní otázka za otázku na sourozenecké vztahy)

Ona chce být strašně samostatná. Ona se naučila chodit na záchod už hned z plýnek. Až tě to skoro šťve, jak chce být samostatná. Všechno sama, sama.

Někdy je vztekací, když jí něco nejde. Tak se rozčílí. Nedokáže to vyřešit v klidu. Když se jí něco zasekne, nebo ji nejde zip. Já ji vždycky říkám. Tak něco vymysli, nerozčiluj se. Nevím po kom to má. Já to nechápu. Mě nic nerozčílí. V rodině jsou samí pohodáři.

Myslím, že bude hodně osobnost. Chtít si dělat věci po svém. Ty ji v podstatě jen trošku koriguješ, ale dělá si po svém. Když jí něco nebaví, tak ji pro to nezískáš. To je taky těžký. Myslím, že bude trochu palice dubová. V dnešní době, je to asi lepší, než aby byla bambula. Ale nesmí se tak projevovat vůči nám. Musí nás brát. Hlavně toho tátu bych chtěla, aby se to zlepšilo. Aby ho neposílala pryč. On má pocit, že ho úplně nepřijímá. Často ho ignoruje. Prostě často ty návrhy od něho k ní neguje.

Já doma dělám přísného. Musím se do toho stylizovat, jako se rozčilovat. Sice mě to zas tak netrápí, ale nemůže mě tam dělat takovej bordel. Takže to ji dám i na zadek. Aby si uvědomila, že to nesmí dělat prostě. To by Dan neudělal. Nedal by jí na zadek. Asi ne on ji moc netrestá. On je po jeho tátovy takovej demokrat. Když už je to hodně zlí, tak jsem to já, kdo musí vytáhnout tu vařečku.

Jak vnímáte množství času, při kterém máte možnost být spolu s dítětem?

Teď už na sebe máme času mnohem míň. Ale já jsem teď přehodnotila hodnoty. Že fakt přídu domů a je tam nepořádek. Mám to jenom povrchně uklizený, ale nějaký prach za skříní mě nevadí. Ale kašlu na to. Mám fakt málo času na malou. Tak už ten pořádek nehrotím. Radši jdu s ní ven. Času je míň a roste rychle.

Příloha č. 2

Rozhovor s matkou **Julie** – rodina se 2 dětmi - R2

Jaké činnosti společně s Julií děláte?

Tak Julču docela baví, pomáhat mě při vaření. Ona si třeba hraje, a já ji zavolám, když třeba pečou buchtu. Protože vím, že jí to baví. To je taková společná práce. Pak chodíme hodně ven na hřiště, případně navštěvovat kamarády. Chodím s ní do divadla. Když máme to volné dopoledne, tak chodíme na dětské představení. Jakože se přidáme k nějaké školce dopoledne a jdeme do divadla. To je takové naše holčičí, že si jdeme do divadla společně. Dáme si kabelku a pěkný šaty a botičky. Jako že se to užijeme dámsky.

Jaké činnosti dělá s otcem?

S Michalem spíš třeba hrají nějakou společenskou hru. V tom běžném denním režimu nezbyvá tolik času, tak třeba v sobotu a neděli si s nimi hraje. A nebo je vezme někam na výlet. Do přírody. Spíš třeba než na hřiště na chvíli, tak je vezme někam ven. Na nějaký výlet, případně na nějakou výstavu, pokud je zajímavá, nějaká vědecká. Tak to jsou s tatínkem. A nebo s tatínkem jsou do kina ještě. Ale to Julinka moc ne. A párkrát ji vzal do cukrárny. Jakože tatínek pozval holčičku, to mají spolu, jakože jsou do cukrárny na něco.

Michal se věnuje hlavně o těch víkendech. Ty všední dny jsou jenom se mnou víceméně.

Pro děcka je to takový normální režim na který jsou zvyklí. Přes týden, když chodí do práce, tak doma moc není a nedá se s tím nic dělat.

Jaký má vztah k otci?

Nejintenzivnější zážitek s tatínkem se sobota ráno. Na kterou se těší obě dvě děti, že se nevztává do školy a že taťka nejde do práce. A oni se těší, že se s tatínkem v sobotu ráno poperou. Porvou se, pošklují se a to je hrozně baví teda. Na to se těší

Jaký má vztah se svým sourozencem?

Já myslím, že je pro ni prostě velké brácha. Jako vzor naprosto ve všem. To ona ho prostě bude následovat i do propasti, když bude potřeba. A já myslím, že mají vztah spolu hezkej, že si spolu pěkně hrají. Nejvíc samozřejmě, když jsou odkázáni jeden na druhého. Jo, jiná je situace, když on má tady kamarádka, nebo ona naopak má tady kamarádka, tak to dá přednost té kamarádce, té vrstevnici. Nebo naopak Kryštof dá přednost kamarádovi, klukovi. Ale pokud jsou odkázáni jeden na druhého, tak si myslím, že si hrajou moc hezky. Že si opravdu vystačí, že si dokážou vyhrát a vymyslet hru, tak aby byly spolu. Jsou situace, které jsou konfliktní. Ale není to nějaký intenzivní.

Jaké má dítě kontakty mimo rodinu?

Nejvíce kontaktů máme v církvi, určitě. Kde se setkáváme jednak v neděli a s některými dětmi i mimo v rámci nějakého navštěvování. A kamarádní. Plus se s nimi setkává třeba v létě na táboře. Nebo na nějakém výletě, na společné dovolené. Myslím, že tam jsou ty kontakty takové nejintenzivnější.

Pak máme nějaké kamarády, tady ve čtvrti. Moje kamarádky a jejich děti.

Ve školce nějaké kontakty má, ale nejsou nějak intenzivní. V podstatě tam se s těmi dětmi vidí dvakrát do týdne. Ale mimo to nijak zvlášť, pokud se nepotkají třeba na hřišti. A ani to sama nevyhledává. Že by nějak toužila po školkových dětech. Že by chtěla nějakou kamarádku ze školky. Spíš ty kamarádky, co mám já, tak ty kontakty s těmi dětmi jsou větší. S jejich dětmi.

Chodí Julie do nějakých kroužků?

Chodí do výtvarky. Tam právě chodí s dcerou od kamarádky. Pak chodí do cvičení a do plavání. A ještě chodí na flétnu. A to chodí ke kamarádce domů s její dcerou zase. To je jedna z jejích výraznějších kamarádek. Oni spolu chodí na tu flétnu a do té výtvarky.

Jak často máte návštěvy?

S přáteli se navštívíme, tak jednou až dvakrát do týdne. Víc ne, jednak máme ty kroužky a chodí do školky

Jak Julie reaguje, když přijde do cizího prostředí?

Záleží, jestli jsem tam já nebo jestli je tam sama podle mě. Myslím si, že když jsem tam já, tak je taková bezprostřední a celkem nemá problém navázat kontakt s úplně cizími dětmi bez problémů. Ona je takový extrovert a celkem je bych řekla kolektivní dítě. O to víc mě ale překvapilo, že když přišla do té školky, tak dlouho se tam nemohla do toho kolektivu nějak zapasovat. Protože ona přišla do té školky už v době, kdy většina dětí tam už nějakou dobu chodila. A to znamená, že pro ni bylo těžké dostat se do těch vazeb, které tam už existovaly. Jo mezi ty holčičky. Ale jinak si myslím, že nemá problém s kontaktem, když přijde do nového prostředí. Ona je taková celkem bezprostřední.

Jak komunikuje s cizími dospělými.

Není moc stydlivá. I když možná úplně cizí člověk, kterého nikdy neviděla? Ale pozdraví. Nemá problém, že by třeba nepozdravila. Že by se styděla natolik, jak některé děti co nedokážou třeba promluvit, když uvidí cizího člověka. Tak to ona takový problém nemá. A naopak, když někoho zná jenom trochu a není to třeba nějaký výrazně dobrý známí, který by k nám chodil nějak často, tak mi připadá, spíš až moc dovolená. Taková, že nemá extrémně velké zábrany v kontaktu.

Má nějaké nevhodné formy chování?

No vzteklá je strašně. Vzteká se , mlátí dveřmi, když se naštvě. Třeba práskne dveřmi, práskne do něčeho.

Jak na to reagujete?

Tak pokud se vztekne, jen tak, že dupe nožičkou, tak jí řeknu, ať to nedělá, nebo ať si napočítá do deseti a počkám, až se uklidní. Pokud je to spojené s něčím, že něco zničí, s nějakou destrukcí, tak dostane teda. Je trestaná, ne jenom za ten vztek, ale za tu destrukci. Že si to vybíjí na něčem jiném.

Jak je to u vás s plněním povinností?

Za děti neuklízím téměř nikdy. Jenom někdy, když opravdu přijdeme odněkudy hodně pozdě večer. A já vidím, že jsou hodně unaveni, že byl náročný den, školka, škola, kroužek ještě hřiště, nebo někde jsme se zdrželi, byly jsme nakupovat nebo něco zařizovat a přijdeme později. A jsou třeba rozházené hračky, tak jim to prezentuju tak, že to za ně uklidím, ale není samozřejmost. Že je to mimořádná situace, protože vidím, že jsou unaveni.

S Julinkou děláme úklid často společně. On ji někdy popadne takový ten holčičí uklízecí záchvat. Když třeba vidí, že já uklízím a utírám prach vlhčenýma ubrouskama. Tak to vidí a rozhodne se, že si uklidí kuchyňku. A v tu chvíli ji to baví a udělá to sama úplně perfektně. Ale to je z jejího vlastního rozhodnutí, že se rozhodne, že si to uklidí. Ale v případě, že já ji to dám za úkol, tak už je tedy slabší, vždycky je lepší, když jsem tam s ní.

A pomáhá vám Julie s něčím? Už jste říkala, že spolu vaříte.

Pomoc to pro mě určitě není. Když si to udělám sama, tak to mám mnohem rychleji. Ale myslím, že je to pro ni naprosto úžasný, že se do toho zapojí. Jednak si myslím, že společná práce je něco, co lidi sbližuje, ať už jsou to rodiče, děti, nebo lidi různí. A jednak si myslím, že je dobrý vědět, že život není jenom hraní, ale i práce a je potřeba se na tom nějak podílet.

Jak reaguje na prohru?

Ona je trošku flegmatická, takže ji to nějak nerozhází. Nijak extra se nerozčiluje, když prohraje. Ona to tak celkem vezme s klidem Angličana.

Jak zachází se svými věcmi vzhledem k ostatním dětem?

Své věci moc extra neopečovává. Z nových věcí se strašně těší, ale většinou jí to nevydrží dlouho. Brzo na to zapomene a pak se to válí v koutě. Já ji vedu k tomu, aby se o svoje věci starala, a když se někde něco válí tak jí řeknu, aby si to třeba uklidila sebrala a někam si to dala. Ale ona na tom prostě nelpí, že by to nechtěla nikomu půjčit. Klidně se podělí.

Popište mi, jak probíhá běžný den?

Já nevím, jestli u nás něco takového existuje. Protože ona chodí do školky jenom dva dny v týdnu. A jeden den v týdnu chodíme do takového klubu maminek, kdy ona má teda kamarádky tam se těší. A dva dny v týdnu máme že takové volnější dopoledne, kdy někdy jedeme někoho navštívit, kdy právě nějakou její kamarádku a někdy si právě užíváme to, že jsme sami spolu doma a nikam nemusíme. Prostě se jenom válíme a čteme pohádky.

Ty dopoledne jsou takové různé. To odpoledne už je takové standardnější. Protože většinou přijde Kryštof ze školy a já se mu musím věnovat víc, protože musí napsat úkoly, musíme zařídit školu a pak jdeme do nějakého kroužku. Buďto má Kryštof nebo má Julča. Případně jdeme ven všichni na hřiště.

Jak vnímáte množství času, při kterém máte možnost být spolu s Julií?

Společného času bychom potřebovaly víc. Hodně se musím věnovat Křištofovy s přípravou do školy. Líbilo by se mi mít víc času mimo povinnosti.

Příloha č. 3

Rozhovor s matkou **Ester** – rodina se 3 dětmi - **R3**

Jaké činnosti spolu s Ester děláte?

Ona hrozně ráda čte. My si spolu teda hodně čteme. Knížky to jsou její. A ještě taky hrozně ráda, když spolu vytváříme nějaké výtvarné věci. Někaké obrázky. Tvoříme všechno možné. To ale není pomoc. Stříháme, lepíme. To děláme spolu. To vždycky doma je byt vzhůru nohama, barvy., a tak. To ji baví. A mě taky. Tak to přenáším na ty děti.

Hra na klavír, je taková... že někdy ji to baví a někdy ne. Nevydrží u toho dlouho. Člověk musí najít v nějaké rozumné míře, čas a jakým způsobem ji k tomu vézt.

Jaké činnosti dělá s otcem?

S tatínkem chodí v pondělí do hudební nauky. Do lesa spolu chodí na kešky. Jezdí spolu jednou za čtrnáct dní v sobotu do plavání. A pak spolu sedí u počítače. Dívají se spolu na zprávy. Taťka jim někdy čte pohádky. Občas si s nimi hraje pexeso.

Jaký má vztah k otci?

Esterka tatku miluje. Tatínku ty odcházíš, kam zase jdeš? Visí na něm trošku. Když jde třeba na trénink. A ty furt sedíš za počítačem, pojď si se mnou hrát. Někdy asi na něj žárlí, že by ho chtěla víc, než je asi schopen, nebo možná ochoten dát.

Jaké má vztahy k sourozencům?

Natálku terorizuje. Ty starší děti vždycky všechno naordinují, rozplánuje, co bude hrát a co nebude hrát. Ona to vždycky udělá, tak aby jí to vyhovovalo. Natálku trošku vodí za nos. A ta jí to ještě žere. Ale zase víc pláče, když se jí něco nepodaří. Když se teda sekne, že to dělat nebude I někdy mají spory, že ji praští. Natalie je takový ráznější typ a Esterka víc plačtivější. Ale snaží se věci urovnat ještě než se to dozvím já. A zároveň se mají strašně rádi. Oni spolu vydrží si hrát celé dopoledne, když na to přijde. Vymýšlí spolu hry a já mám čas na Adama. Esterka mi z Adámkem pomáhá. Ona by ho nejradši nosila. Povídá si s ním, mazlí se s ním. Když má náladu.

Jaké má dítě kontakty mimo rodinu?

Tak do školky chodí od září. A chodí většinou jenom na dopoledne, potom si ji беру domů.

Někdy tam přespává. A kroužky máme pondělí. V pondělí má hudební nauku, kam chodí s taťkou. V úterý chodí do tancování, někdy do ekukativek. To jsou takové ty stimulační předpoklady pro školu. A potom ve středu a čtvrtek máme volno a v pátek chodí do klavíru.

Tak to jsou kroužky. Pak ještě chodíme mezi děti, ale to není pravidelně. Většinou tak, jak se domluvíme. No my máme takový klub.

Co je to za klub?

My jsme se seznámili s těma maminkami, když se Esterka narodila. A my od té doby co je na světě se spolu scházíme. Takže jednou za čtrnáct dní jdeme do kavárny, na výlety, do plavání, prostě co nás napadne podnikáme spolu. Takových aktivit, protože se mají rádi. Jsou spolu od malička.

Jak často máte návštěvy?

K našim jezdíme občas. Jednou za týden, jednou za čtrnáct dní. Nebo přijedou k nám. Strašně moc se na návštěvy těší. Pořád maminko, ať přijde ta a ta kamoška. A už začíná chtít navštěvovat je i doma. Třeba Petřík ze školky mě pozval na oslavu, nebo na návštěvu. Sama beze mě.

Popiš mi prosím reakci, když Ester přijde do cizího prostředí?

Ona, když to tam většinou nezná, tak se rozhlíží a pozoruje. Pokud tam potká někoho, koho třeba zná a vidí, tak za ním třeba běží, ale většinou jí chvilku trvá, než se rozkouká. Seznámí, tak je třeba u mě. Ale když se jí něco zalíbí, nebo jí něco nadchne, tak už o ní nevím.

Jak komunikuje s vrstevníky?

Esterka se kamarádí hodně moc. Půjčují si hračky. Navštěvují se. Hlavně nevíc bych řekla s těmi dětmi, z toho kurzu, co jsem se seznámila, když jsem byla těhotná. Na horách, na dovolené spolu jezdíme. Je to zvláštní, oni jsou takové . Jsou každý jiný, ale myslím, že mají vztahy takové. Takové pevné, bych jako řekla. Úplně pouta mají mezi sebou.

My jsme to způsobili tím, že se scházíme stejně staří. Proč ne? Je nás asi šest nebo sedm. To tak zůstalo z toho kurzu. A každý už má další děti. Takže to není, že by kamarádili jenom s těma svýma vrstevníkama. Ale i s těma jejich sourozencema. To je taková tlupa. Teď jsme byly na horách a bylo nás třináct dětí. Jedenáct dospělejších. A všechno to bylo na svahu.

A kdo vám to organizuje?

Já myslím že, způsobila jsem ten začátek já. A ještě jedna kamarádka. Kterou jsem do toho zatáhla, že bysme to zkusili. A od té doby, vždycky já z tou kamoškou vymýšlíme co bychom podnikly. Teďka budeme slavit narozeniny. Pronajmem si FUNKpark. Teď jsme jeli na výlet vláčkem. To bylo kouzelné. Jet s těma kočárkama, samý maminy. Špatně jsme vystoupili, ale ty děcka mají takové zážitky. Dort jsme měli v nějaké kavárně objednaný. Někde u nějakého hradu. Už si to nepamatuji, ale super. Balonky jsme po cestě vláčely. Takové, jako že ty děcka se na to těší. A vždycky se vyřádíme.

Měli jsme oslavu narozenin. Že jsme jim udělali v lese takový palouček, šly po pohádkách a každý to dítě dostalo nějaké dárky za odměnu. Trošku matky se vyřádily a děcka taky.

Jak komunikuje s dospělými?

Někdo má třeba problém komunikovat s vrstevníky a dospělým ne. To Esterka nemá. Ta je v pohodě. I když je třeba pravda. Teď jsme byly na horách a chtěla si koupit lízátko, ale nechtělo se jí jít. Ale Natálka jí řekla Já ti to koupím a šla. To mi hodně vyrazila dech. Protože ona je většinou ta stydlivka, která bez Esterky nic neudělá.

Ale nemá problém Esterka s tím komunikovat. I když paní učitelka ve školce říká, že by měla být ještě trochu průbojnější. Takže já mám ten pocit, že ona jako je v pohodě, když má zázemí, když tam jsem já. Našla si kamarády, kteří jsou takový ti tahouni. Ale není nikdy odstrčená, stranou. Je v partě těch dětí akčnějších. A učitelka říká, že občas by mohla mít ještě ostřejší lokty. Přece jenom možná víc pozoruje, bych jako řekla. Ale není samotář. Radši je v nějaké skupině.

Jak nakládá se svými věcmi vzhledem k ostatním lidem?

No tak to je u těch prvních dětí vždycky náročné. Ony byly zvyklé, že mají všechno pro sebe. Já ji k tomu vedu, snažím se. Ale zas někdy nechce, ale většinou, když vidí, že Natálka pláče, že něco nemá, tak potom jde a já ti to dám. Je to tak v mezích. V dětských mezích, bych řekla. A někdy jo a někdy ne.

Má nějaké nevhodné formy chování?

Teď si myslím, že ani ne. Když byla menší, tak možná. Mlátila hlavou o zem jeden čas. Ale to byla hodně malinká. Ale jinak si mylím, že ne. Ona je hodná Esterka. Takže se spíš zkouší zatvrdit. Zkouší co já vydržím, co jí povolím a co ne. Ale že by se nějak jako vztekala. To si nedovolí. Pevná ruka maminka. Já mám většinou způsob, když fakt neposlouchá tak třeba počítám do tří. A většinu začnu jedna a už kmitá. S pláčem, ale udělá to co má.

Esterka je taková hodně „cíťá“. Pláče pořád.

Jak reaguje na prohru?

Je pravda, že když hrajeme hry na prohry. Ona je nechce hrát. Protože je pravda, když se jí to nedaří, tak přestane hrát. Řeknu budeme hrát člověče nezlob se. A ona já si radši budu povídat. Já se budu dívat maminko. Fakt nechce. A nebo – nebudeme hrát na vyhazování. Tak to zkouší. Ale já se snažím být k ní nějak. Někdy je stranou a dívá se. Pak se ale na druhou hru přidá. Protože vidí, že to není nějak hrozné. A někdy se nepřidá.

Zase, ale nedělám to, že bych ji nechala vyhrát naschvál. No ne. To si myslím, že to poznají děti, když ví, že to není jejich zásluhou. To si neužije. Ale někdy se fakt podaří, že vyhraje a je nadšená. A motivuje jí to. Ale je pravda, že ty hry až tak moc teda nemusí.

Pomáhá doma s nějakou činností?

Snažím se samozřejmě. Teďka, když máme Adámka. Třeba přebalovat, hlídat ho. Jí to baví. Nebo ho povozit v kočárku. Určitě – pomáhá vyndávat nádoby z myčky. Zametat. Utírat stoly. Samozřejmě se jí vždycky nechce, ale snažím se jí k tomu vést. Ale když mají chuť tak jo. Nebo vaříme spolu pečeme, perníčky děláme. Takže to jo.

Jak je to u vás s plněním povinností?

No třeba si myslím, že ten úklid pokojíčku je taková povinnost. Já se snažím, aby si uklízeli. Myslím, si oni mají nějakou tu svoji hru rozehranou. Úklid pokojíčku se jí kolikrát nechce. Ale já se jí snažím pomoci. A pak je to během chvílky hotové. Pak se snaží... ale když já něco jiného dělám. A řeknu, běžte si uklidit pokojíček. To si začnou hrát s nějakou jinou hračkou, a je to na dlouho..

Jak vnímáte množství času, při kterém máte možnost být spolu s dítětem?

Množství času. Teď je to trochu horší, Jednak je to tím, že mám tři děti. A jednak tím, že teď chodí do školky. Celé dopoledne je ve školce. Někdy tam chce spát. Tak jí tam nechám déle. A pak to odpoledne, když máme kroužky, tak já jí skoro ani nevidím. Ze školky jde do kroužku, a pak už je večer. A maminko, my jsme si ani nepohráli. Teď toho času je o hodně míň. Ale tak snažím se, snažím se co to dá. Protože mi zmizne a pak ten čas nebude vůbec. Třeba víkendy se snažím, abychom chodili na výlety.

Příloha č. 4

Rozhovor s matkou **Kláry** – rodina se 4 dětmi - **R4**

Jaké činnosti Klára s Vámi dělá?

Tak se mnou všechny. A tatínek vykonává akorát takový drobný technický dozor.

Když je s ní něco zapotřebí udělat, cvičit flétnu, čistit zuby, ukládat, číst pohádku – tak jsem to já nebo velký holky. S tím, že manžel pouze velí, dohlíží. Občas taky čte pohádku, ale je to velmi minimální. Činnosti jsou chození na procházku, běžné hlídání, vodění do kroužku, do školky, pomoc s oblékáním.

Jsou to spíše povinnosti nebo i zábavní činnosti. Půl na půl

Vaříte někdy spolu? Vaříme taky. Hrozně ráda obaluje, nebo mele strouhanku. Tam zazáří. Posledně namlela plný košík tvrdých rohlíků. A byla za hvězdu.

Jaký má vztah k otci?

Tatka je hodnej, jenom je někdy trošku virtuální. On se stará o ty zrakově postižený sportovce, tak to má 3-4 krát do týdne celý odpoledne. Takže on i když má standardní zaměstnání, kde ve tři hodiny končí, tak když jde 3-4 x za těma slepejma, tak ona (Klárka) ho vůbec nevidí. Protože přichází domů pozdě večer, až ona spí. Pak jsou zase dny, kdy třeba já chodím cvičit a nebo na skupinku. To spolu jsou, ale spíš je to jenom takový ten technický dozor, aby se ty děti nepozabíjely. Nebo že jim nachystá večeři, nebo něco takovýho. Ale jinak ho má ráda. On k ní má taky takový velice laskavý přístup. To bylo totiž velice plánované dítě. Klárka na rozdíl od všech našich milovaných dětí byla jediná plánovaná.

Jaké má vztahy k sourozencům?

Ona je všechny má ráda, včetně Vítky opravdu, upřímně je má ze srdce ráda. A v podstatě je bere jako ty, co jsou ti velcí, kteří mi pomůžou, eventuelně to za mně udělají, co mě potěší. Ona mezi nima nijaký výrazný rozdíl nedělá.

A hrají si s ní, i když jsou od Klárky starší? Vítek si s ní hraje. A holky se jí snaží naučit velké hry, takže například umí prší. Teď ji Kristýna naučila Carcassone. Velké děti učí velké hry.

Je mezi dětmi rivalita? To ne, protože ona je ten plyšáček, ten rodinný mazlík. Nejenom tedy můj, ale ona je všech. Takový rodinný maskot. Takže všichni k ní takhle přistupují. Žádná nevraživost nebo tak něco, tam nikdy nebylo.

Jaké má kontakty mimo rodinu?

Do školky chodí na dopoledne. S tím, že teďka dvakrát týdně chodí na celý den, protože jsem si začala trošičku doplňovat vzdělání. Chodím na takový kurz, ale je to od rána až do odpoledne. A líbí se jí tam.

Chodíme do církve, chodíme do Sokola cvičit. Někdy chodila i do skautu, tam se nám už moc nedaří chodit časově. A děti v parku před domem.

Jak často se navštěvujete s přáteli?

Asi tak jednou za měsíc se jako tak nějak navštívíme s někým. Není to nějak příliš často. Kontakty se známými nevyhledávám pokud je celý den ve školce. To je nám oběma milejší minimálně 30 minut klidu a soukromí. Když jsou třeba prázdniny tak naopak kontakty s dětmi vyhledáváme.

Jak reaguje, když přijde do cizího prostředí?

Ze začátku se stydí, když jsou to úplně cizí děti, úplně něco nového tak se stydí. Ale myslím, že to docela brzo překoná ten ostych a zapojí se. Nemá problém se zapojit. Ona je naprosto dokonalá. Ne ona nemá problém. Ona jak je nás doma hodně a ona je nejmladší, tak ona nemá problém vplout do čehokoliv. A začít tam nějakým způsobem fungovat. Jak povahou, tak taky tím, jak tady vyrůstá v tom kolektivu. Takže s tím nemá jakýkoliv problém.

Jak komunikuje s dospělými?

Ona nemá nějakou negativní zkušenost s cizíma lidma. Pokud ji neodradí, tak bere většinou cizí lidi jako přátele. V pohodě pozdraví.

Jak komunikuje s vrstevníky?

Ve školce má několik kamarádek i kamarádů a na hřišti nemívá problém se seznámit s cizími dětmi.

Má nějaké nevhodné formy chování?

Ona je v to trošku povaha po Kristýnce. Stačí trošičku zvýšit hlas jako, ne že by člověk chtěl křičet. Řeknu jen „Tohleto NE.“ A v tu ránu se rozpláče. Někdy se taky trošičku vztekne, ale to se snažíme eliminovat. V zásadě si myslím...Zatím je vzornásek. Akorát ti velcí, jak ona vidí, že se s nima zlobíme kvůli škole, tak už z toho má trošičku jako strach. Takže na rozdíl od jiných se netěší do té první třídy. Protože už má rámcovou představu o tom, co ta škola jako obnáší a co je to za zlobení a za otravu z úkolama. Takže chodí a říká „úkoly nejsou vůbec žádná zábava. To mě nebaví.“

Jak reaguje na prohru?

No to špatně. Prohru nese velmi těžce, to pláče. Fakt je že ti velcí to berou jako s nadhledem, takže ji často nechávají vyhrát. A možná je na to až moc jakoby zvyklá, že jí to prochází. Až tak jako kdyby snadno. Když hrajeme třeba prší. To se hraje spousta koleček po sobě, takže to je takový rychlí, to odsypá. Takže tam jí to až tak nevadí. Ale když je to třeba Člověče nezlob se, nebo něco co je jakoby na dýl. Třeba se hraje jenom jedna nebo dvě hry po sobě, tak to ji hodně rozčílí. A když si dávají třeba závody v parku, v běhu nebo něčem podobném, mezi vrstevníky. Tak to pěkně obrečí. Ale naštěstí jde pokaždé do toho znovu.

Jak vnímáte množství času, který máte možnost být s Klárou?

No já se jí snažím vychutnávat. Vzhledem k tomu, že je to naše jako takové to poslední dítě, které mě stálo naprosto všechno. Fyzicky mé tělo to stálo naprosto všechno. Takže se jí snažím užít a vychutnat každou chvíličku, kterou to jde.

Jak u vás probíhá plnění povinností?

Něco málo si musí udělat sama. Ale většinou jí ještě pomáhám. Podle toho jak je zapotřebí spěchat. Když je potřeba všechno sezbírat ze země, že se bude luxovat, tak většinou někoho zaúkoluju, řeknu „prosím tě sezbírej to, dej to na postel, já to pak poklidím. Když je zase víc času, tak to spíš spolu, pomalu.

Jak nakládá se svými věcmi vzhledem k ostatním lidem?

Na věci je opatrná. S velkýma dětma se nemá problém podělit. Ale měli jsme na návštěvě malou Teušku. Tak z toho byla velmi na rozpacích. Po pěti minutách hlásí „maminko já už nechci žádnou malou sestřičku!“ Bylo vidět na ní jak je vevnitř taková ztuhlá a neví co si má o tom všem myslet. S velkýma problém nemá, protože si myslí, že jí berou jako ti velcí sourozenci, laskavě. Že jsou k ní ohleduplní. Jenže malá Teuška, byť není žádné velké tornádo, tak přece je to malé dítě, které vlezle do všech těch šuplíků a začne to všechno přehrabovat a hraje si tím svým dětským způsobem. To fakt nevěděla co si má o tom myslet to byla celá taková na rozpacích. A už se pak těšila, až ji vrátíme domů. (Teušku)

Popište mi prosím, jak u vás probíhá všední den?

Ve všední den je to školka. Když je zdravá, tak se jde do školy. Když se jde ze školy, tak většinou chodíme na chvíličku do parku, když je pěkně a s tím, že já jdu poklízet a ona si jde hrát. A nebo ji vedu do nějakých těch kroužků.

A kdežto, když je sobota. Tak vzhledem k tomu, že stává první tak může hnedka po ránu na pohádky v televizi, nebo na počítač. Aby ostatní mohli ještě dospávat. To je asi tak jediný rozdíl, že má ráno tu televizi. Žádný jiný rozdíl nevidím. Pak už je takové to, že se jde nakoupit, uvařit oběd, pomáhá třeba prostřít na stůl. Odpoledne se něco vymyslí, že se někam jde.

Příloha č. 5

Rozhovor s matkou **Barbory** – rodina s 5 dětmi - **R5**

Jaké činnosti spolu s Barborou děláte?

Vzhledem k tomu našemu počtu. Z větší části jenom zabezpečuji chod domácnosti, aby se staly ty praktický věci. A na takový ty zábavy to zbývá hrozně málo času.

Vaříte třeba spolu? Jak mám na to trpělivost zrovna. Spíš mám radši, když se mi do toho nepletou. Je to mnohem složitější. Ještě větší nepořádek. Ale někdy, když si naplánuji nějaké pečení, tak něco zamíchají, to jo. Ale že by pravidelně u vaření mi pomáhali, to nejde. To by prostě nešlo.

A co tvoření? Tvoří si spíš sami. To jsme dělali, když byli ti starší dva. Oni vyžadovali to tvoření a když nebyli ve školce, tak jsme pořád něco dělali, ale s těmahle už ne. Jak přijdou ze školky, tak už jsou vytvořeni. Málokdy něco takového doma dělají.

Jaké činnosti s Barborou dělá otec?

Přes týden toho moc nestíhá. To přijde až večer a to se s nimi pozdraví, a tak něco. A pak si jde dělat něco svého a někdy když zbyde čas, tak k nim jde a před spaním si s nima něco přečte nebo se pomodlí. Nebo jenom povykládá. Ale není to pravidelně. Sem tam.

Jaký má vztah k otci?

Já myslím, že dobrý. Taky na ně musí pořvat, ale v pohodě. Nejradší mají, když můžou škrabat tatínka. Tatínek si pracuje a oni stojí za ním a škrabou mu zádečka.

Jaké má vztahy k sourozencům?

Jak kdy. Hrají si všichni spolu. A taky u toho vznikají konflikty. Někdy taky ne. Někdy si hrají pěkně a jindy se hnedka pohádají. Ale všichni si hrají. Dvojčata samozřejmě spolu nejvíc. I povahami si tak spolu sednou. Ti starší dva se spolu hádají víc, než ti mladší dva.

Jak komunikuje s vrstevníky?

Většinou konflikty nemají. To konflikty mají většinou mezi sourozenci. S těma cizíma je to úplně v pohodě. Je taková hodně společenská. Když není pár dní ve školce, tak už se tam hodně těší. Ona se hodně těší na ty holky, na ty aktivity.

Když přijde do cizího prostředí – jak reaguje?

Ona je takový extrovert, takže ona nemá vůbec problém. Jako spíš je taková přidrzlá. Nemá problém. Vyrušovat, furt se někoho ptát něco. Ona je ten typ, že nemá problém. Úplně jiná, než jsem byla já. Já jsem se spíš bála něco říct. Ona klidně o cokoliv požádá. Člověk musí právě zase – nebuď neslušná.

Jak často máte návštěvy?

Moc ne. Teď tu byla kamarádka, kterou jsem dlouho neviděla. Ale určitě se nedá říct, že každý týden tady někdo je. Tak jednou za měsíc možná někdo přijde.

Chodí Barbora do nějakých kroužků?

Zatím ne. Ve školce mají možnost, ale nechodí. Ti starší mají, a tak jim říkám: „ až budete chodit do školy, tak budete mít kroužky“. Tam v té školce je to docela drahý.

Popište mi prosím, jak probíhá takový všední den?

Ráno se vypravíme do školky. Nejdřív vystrčím ty starší školáky. Potom přijdou na řadu ti malí. Když jsem chodila do práce, tak se to muselo stihnout hodně rychle. To bylo ve stresu dost, protože jsem musela být v osm v práci, ti v osm ve škole. Takže to bylo takové popohánění, rychle, rychle. Úprkem – ahoj, pá, pá, pusu. Teď už je to víc v klidu, protože nejdu do práce. Ale zase se čekalo na miminko, než jsem ho nachystala, aby mohlo jet s náma. Takže jsme chodily později do to školy, ale už to nebyl takový stres.

Ze školky chodivají po spaní. Jenom výjimečně chodivají po obědě, když mě ukecají, nebo když máme něco v plánu. No jinak kolem čtvrté pro ně jdu. A pak přijdeme domů a oni si začnou tady sami hrát. Začnou si nějak hrát a já si zase dělám svoje povinnosti. A jako že bychom šli někam na hřiště, to málo. Většinou hřeším, ž tady mají kolem toho baráku nějaký to něco na hraní. No a teď jak je pěkně, tak sousedovi děcka se k nám seběhnou. Odnaproti Simonka, co je s nima ve školce o dva baráky dál Kubík a Líza. A všichni společně kolem baráku. Dvojčátka kamarádky , co mají ve školce, tak ty sem většinou taky doběhnou. Tak tak na ně z okna dohlížím co dělají.

A jak u vás probíhá víkend?

To jak Jirka dělal tu školu, tak neměl ani o víkendech čas. Ale teďka se už snaží, aby ten víkend byl pro nás. Buď ty děcka vezme na výlet všecy, nebo něco na půl dne vymyslí. Nebo něco dělá na zahradě. Většinou se je snaží někam vzít pryč. V neděli je vezme na shromko, zase většinou on. Odpoledne jsme doma a někdo přijde ze shromka k nám, nebo děcka jsou k někomu. Ale Barunka ne, většinou Filip má návštěvy.

Jirka si je vezme a já jsem ráda, že mi chvílku hlava opadne. Že si tady postíhám doma něco dodělat a potom z toho mám depku, že jsu blbá, že jsem radši měla jít s nima. Že jsem se měla na všechno vykašlat, že jsem měla vypadnout z baráku v kterým jsem celý týden. Ale já jsem taková povaha, že jsem radši víc zalezlá většinou, jakože mám chvíli klid, ale zase si říkám, že jsem měla jít radši ven.

Má nějaké nevhodné formy chování?

Ona lže. To jí nemůžeme odnaučit. Kdo to udělal? Tady se něco rozlilo! Já ne, Beník. A potom výjde najevo, že to určitě byla ona, tak Jó. Ale tak bude věrohodně zapírat. Už jí někdo nevěří, prostě. Vždycky, když to směřuje na ni, tak jako... neodnaučí se to. Neboj, nic se ti nestane, přiznej se. Nakonec jde z pravdou ven, ale tak věrohodně to umí. Já jsem to nebyla.

Jak reaguje na prohru?

Oni všichni čtyři chtějí vyhrávat. Ti starší nesnesou prohru. Ona je celkem v pohodě. Ona třeba nevydrží pexeso dohrát do konce. Ji to přestane bavit, tak jde pryč. Nemá touhu hrát až do konce, aby vyhrála. S tím Beníčkem má pocit, že ona je ta starší a šikovnější. Furt si to myslí, a přitom Beník je o pět minut starší. Ona mu vždycky říká: „To nemůžeš Bení, ty jsi ještě malej. To jenom já můžu.“ Furt má pocit, že ho musí korigovat.

Jak nakládá se svými věcmi vzhledem k ostatním lidem?

Když má pocit, že by něco chtěla i když to není její, tak si to prostě vezme. Vezme třeba něco Kačence, schová si to někde. Donese si to do školky do skříňky. Ona je prostě taková malá zlodějka. Svoje věci ani nijak neopečovává. Ona si to chvilku někde schová a pak zapomene. Na vánoce strašně toužila po Bárbí panence – mořské víle. Když to dostala, tak se strašně radovala, ale už za chvilku si s tím nehrála. Pak to měla nějaká kámoška dlouho.

Rozdělí se o své věci? Oni jsou všechny děti spíš takový ti škudlíci. Že si dají spíš pozor, aby náhodou nebyli ošizeni. Když něco dostanou, tak už to dostanou většinou rozdělený. Jako ne, že jeden má a rozdělí se. Takové situace spíš nejsou. Spíš jsou všichni lakomí. Většinou dostanou všichni stejně. Ale strašně ráda nosí do školky, když má svátek nebo narozeniny sladkosti rozdat dětem. To moc ráda.

Jak je to u vás s plněním povinností?

Moc dobře ne. To mají všechny děcka, že hrozně neradi uklízejí. Beník je nejšikovnější. Ti starší jsou už trochu vycepaní, ale taky strašně neradi. A Barunka ta spoléhá, že Beník to za ni udělá. Ale taky musí. Snaží se. Buď si večer udělám čas, u nich stojím a ukazuji: „to patří tam, to tam. Naskládejte oblečení na hromadu.“ a pak to roztřídím. A někdy, když potřebuji ten pořádek rychle udělat, tak to za ně udělám. Jsem v tom taková nedůsledná docela. Neuklízí každý den.

Jak vnímáte množství času, při kterém máte možnost být spolu s dítětem?

Málo. To je problém u všech děcek. Máme málo na všechny. Někdy ani pro nikoho nezbude. Já nevím. Neumím si to nějak naplánovat. Většinou přes den furt něco je, nějaká práce. A večer jsem už tak zdrblá a tady stejně všechno rozbordelený, že rychle do postelí. A vemte si tam knížku.

Příloha č. 6

	LUCIE - R1	JULIE - R2	ESTER - R3	KLÁRA - R4	BARBORA - R5
SPOLEČNÉ ÚDAJE					
bydliště:	město Brno	město Brno	město Brno	město Brno	město Brno
národnost:	Česká	Česká	Česká	Česká	Česká
pohlaví:	ženské	ženské	ženské	ženské	ženské
věk:	předškolní	předškolní	předškolní	předškolní	předškolní
pobírání dávek soc.péče:	ne	ne	ne	ne	ne
ROZDÍLNÉ ÚDAJE					
typ bydlení:	rodinný dům 2+1 v přízení +rodiče v prvním patře, zahrada	bytový dům 3+1 se zahradou	panelákový byt 4+1	bytový dům 3+1 se zahradou	rodinný dům 4+1 se zahradou
vzdělání matky:	JAMU - hoboj	VŠ - Pedagogická	VŠ - Pedagogická	gymnázium	SŠ Ekonomická
vzdělání otce:	JAMU - skladba, klávesy	VŠ - Ekonomická	VŠ - Informatiky	vyučen	VŠ Lesnická
povolání matky:	Filharmonie - hra na hoboj	učitelka 1.st, teď v domácnosti	učitelka 1.st, teď na MD	20 let žena v domácnosti	obchodní referentka, teď na MD
povolání otce:	OSVČ - skladatel	učitel na VŠE	programátor	elektromechanik	IT konzultant
věk matky:	34	36	31	40	37
vět otce:	38	37	36	42	40
				Syn Petr má již 20 let a bydlí mimo rodinu. Nezahrnuji ho do průzkumu.	
pořadí a věk dětí:	1. Lucie - 3,5 let	1. Krištof - 8 - let	1. Ester - 6 let	1. Kateřina - 16 let	1. Filip - 11 let
		2. Julie - 5 let	2. Natálie - 4 roky	2. Kristýna - 15 let	2. Kateřina - 9,5 roku
			3. Adam - 6 měsíců	3. Vítek - 14 let (adoptovaný)	3. Ben - 6,5 (první z dvojčat)
				4. Klára - 5,5 roku	4. Barbora - 6,5 (druhá z dvojčat)
					5. Marie - 5 měsíců

ANALÝZA -CITACE KLÍČOVÝCH VYROKŮ MATEK				
LUCIE - R1	JULIE - R2	ESTER - R3	KLÁRA - R4	BARBORA - R5
SPOLUPRÁCE				
které činnosti dělá s matkou				
<p>hodně čteme ...každou chvíli přijde a mami namaluj mi ...ty činnosti co dělám já, chce stršně dělat ...ona chce být strašně samostatná ..vytírá se mnou, vaříme spolu ..chce to nervy ...to se musí podporovat</p>	<p>baví ji pomáhat mě při vaření ..pomoc to pro mě určitě není ..sama to mám mnohem rychleji ..myslím, že společná práce je něco co lidi sbližuje ..je dobrý vědět, že život není jenom hraní, ale i práce a je potřeba se na tom nějak podíletchodím s ní</p>	<p>nejraději asi pečeme nějaké cukroví, nebo vaříme..my si spolu teda hodně čteme ..vytváříme nějaké výtvarné věci..</p>	<p>"se mnou dělá všechny činnosti....když je zapotřebí něco udělat, civičt flétnu, čistit zuby, ukládat, číst pohádku, chození na procházku, do školky, do kroužků" .. Povinnosti a zábava půl na půl</p>	<p>z větší části jenom zabezpečuji chod domácnosti.....na zábavy to zbývá hrozně málo času....někdy, naplánuji pečení, tak něco zamíchají.....jak mám trpělivost...radši, když se mi do toho nepletou....větší nepořádek...někam na hřiště, to málo.....kolem baráku</p>
které činnosti dělá s otcem				
<p>s tatínkem hodně blbnou .. Umožní ty věci, které já nezvládnu ..je těžká ...když já jsem v práci, tak je s Danem doma ..ne,že by se jí nějak moc věnoval, musí pracovat</p>	<p>s tatínkem v běžném denním režimu nezbyvá tolik času...věnuje se hlavně o víkendech...hrají společenskou hru, vezme na výlet do přírody,případně na nějakou výstavu...párkrát ji vzal do cukrárny, jakože tatínek pozval holčičku...</p>	<p>v pondělí do hudební nauky ..do lesa chodí na kešky ..jednou za čtrnáct dní v sobotu do plavání ... spolu sedí u počítače, dívají se na zprávy ..někdy čte .. Občas hraje pexeso</p>	<p>"tatínek vykonává akorát tak drobný technický dozor (nachystá večeri, dohlídne,aby se nepozabíjely...taťka je hodnej, jenom je někdy trošku virtuální...přichází domů pozdě večer, až ona spí (stará se o zrakově postižené sportovce, trénuje je 3-4x týdne celé od</p>	<p>přes týden toho moc nestíhá...někdy před spaním si s nima něco přečte nebo se pomodlí, povykládá...víkend je pro nás...děcka vezme na výlet všesky...já jsem ráda,že my chvilku hlava opadne...mám depku...radši měla jít s nima.</p>
postoj k plnění povinností - (např.úklid)				
<p>žadoní ať jí s tím pomůžu .. Ví, že to musí udělat ...já mám taky svoji práci ..kračky si uklidí</p>	<p>za děti neuklízím téměř nikdy... když vidím, že jsou unavení... je to mimořádná situace...děláme často úklid společně...vždycky je lepší, když jsem tam s ní.</p>	<p>já se snažím, aby si uklízely...kolikrát nechce..ale já se jí snažím pomoci</p>	<p>něco málo si musí udělat sama, ale většinou ji ještě pomáhám. Podle toho jak je za potřebí spěchat. Když je víc času, tak to spolu, pomalu.</p>	<p>neradi uklízejí ..Barunka spoléhá, že to Beník za ni udělá ..ale taky musí ..snaží se . u nich stojím a ukazuji .. pořádek rychle, tak to za ně udělám ..jsem docela nedůsledná .neuklízí každý den</p>

ANALÝZA -CITACE KLÍČOVÝCH VÝROKŮ MATEK				
LUCIE - R1	JULIE - R2	ESTER - R3	KLÁRA - R4	BARBORA - R5
MEZILIDSKÉ VZTAHY				
Vztah k otci				
nikdy jsem neviděla, že by spontánně za Danem šla, aby ho objala ..on má pocit, že ho úplně nepřijímá. Často ho ignoruje ..návrhy od něho neguje ..	nejintenzivnější zážitek s tátínkem je sobota ráno...těší se,že se poperou..to je hrozně baví	taťku miluje...visí na něm trošku ..asi na něj žárlí, že by ho chtěla víc, než je asi schopna, nebo možná ochotna dát.	taťka je hodnej...on k ní má taky takový velice laskavý přístup...Klárka ho má ráda..Klárka na rozdíl od všech našich milovaných dětí byla jediná plánovaná.	taky na ně musí pořvat, ale v pohodě ...nejradši, když můžou škrabat tátínka na zádečka.
vztahy k sourozencům				
SOUROZENCE NEMÁ dokáže si sama hrát strašně dlouho ..s někým tlačit na té velké houpačce, tak vždycky pookřeje, že je tam sama. ..je zvyklá být sama	Kryštof je pro ni velkej brácha....bude ho následovat i do propasti....vztah spolu mají hezkej....když jsou odkázáni jeden na druhého...jsou situace, které jsou konfliktní,ale není to nijak intenzivní	Natálku terorizuje ..vodí za nos ...všecko naordinuje, rozplánuje .. někdy mají spory ..Zároveň se mají strašně rádi ...spolu si vydrží hrát celé dopoledne ..s Adamem mi pomáhá .. Povídá si, mazlí se.	ona je má všechny ráda, včetně Vítka opravdu a upřímně...to jsou ti velcí, kteří mi pomůžou, eventuálně to za mě udělají, co mě potěší" "ona je ten plyšáček, ten rodinný mazlík...žádná nevráživost".	hrají všichni spolu...někdy si hrají pěkně a jindy se pohádají ...vznikají konflikty ..dvojčata si povahami spolu sednou ...s Beníčkem má pocit, že ona je ta starší a šikovnější..že ho musí korigovat
vztahy k vrstevníkům				
fakt je nejšťastnější, když si hraje sama ..ale má pár přátele,jako Nika, kam často chodíme ..když už si na někoho zvykne ..těší na na něj, myslí na něj ..musím říct, že nikoho má ráda	extrovert .. Kolektivní dítě ..je celkem bezprostřední	už začíná chtít navštěvovat (kamarádky) i doma...sama beze mě ...našla si kamarády,co jsou tahouni ..učitelka říká, že občas by mohla mít ještě ostřejší lokty ..možná víc pozoruje ...ale není nikdy odstrčená stranou	ve školce má několi kamarádů a kamarádek ...na hřišti nemívá problém se seznámi s cizími dětmi	je hodně společenská....s cizíma je to úplně v pohodě ...když není ve školce, už se hodně těší na ty holky, na aktivity

ANALÝZA -CITACE KLÍČOVÝCH VÝROKŮ MATEK				
LUCIE - R1	JULIE - R2	ESTER - R3	KLÁRA - R4	BARBORA - R5
POZNÁVÁNÍ LIDÍ				
kontakty mimo rodinu				
školka zatím není ..mají plno ..když já jsem v práci, tak je s Danem doma ..někdy vezme babička ..aby se stýkala s dětmi, to zajišťujuem skrz kroužky ..	dvakrát týdně dopoledne školka, kroužky-výtvarka, cvičení, plavání, flétna, , často hřiště	do školky chodí na dopoledne..má hudební nauku, tancování, ekukativky, klavír	školka na dopoledne a dvakrát v týdnu na celý den...chodí do církve..do sokola...do skautu...a děti v parku.	ze školky chodívají po spaní....kolem čtvrté pro ně jdu...sousedovic děcka se k nám seběhnou...do kroužků mají možnost, ale nechodí ...starší ano....je to drahý
četnost návštěv				
bylo to často .. Co jsem nastoupila do práce, teď míň .. V pátek někam jdeme ..těší se tam	za přáteli, asi tak jednou až dvakrát týdně, 1x týdně do klubu maminek	máme takový klub..jednou za čtrnáct dní..podnikáme spolu	asi tak jednou za měsíc...není to často	moc ne ...tak jednou za měsíc možná někdo přijde...návštěvy má spíš Filip
aktivita matky				
..častěji spíš někam jdeme ..mám volno domluvíme se s kamarádkami .	Spíš ty kamarádky, co mám já. Pak ty kontakty s těma dětma jsou větší.	No my máme takový klub... když se E. narodila. ...spolu scházíme...způsobila jsem ten začátek já.	pokud ve školce...kontakty...nevyhledávám ...to je nám milejší 30 min.klidu a soukromí	radši jsem měla jít s nima...vypadnout z baráku...já jsem taková povaha, že jsem radši víc zalezlá.
KOMUNIKACE				
reakce na cizí prostředí				
strašně těšila, až bude ta oslava ...spousta lidí jí zdravila .. Čtvrt hodiny hodně zakřiknutá, ale pak už ne ..pak už normálně	když jsem tam já, tak nemá problém navázat kontakt s úplně cizíma dětma...řekla bych kolektivní dítě...celkem bezprostřední	když nezná, tak se rozhlíží a pozoruje..většinou ji chvílku trvá, než se rozkuká..když se jí něco zalíbí..tak už o ni nevím.	ze začátku se stydí..brzo překoná ten ostych a zapojí se....nemá problém vplout do čehokoliv...taky tím, že tady vyrůstá v tom kolektivu	ona je extrovertnemá problém ...klidně o cokoliv požádá .
komunikace s cizími, dospělými				
před dospělými je víc zakřiknutá, než před těma dětma.	není moc stydlivá.. pozdraví...když někoho zná jenom trochu...mi připadá, spíš až moc dovolená	nemá problém komunikovat ..je v pohodě, když má zázemí.	bere většinou cizí lidi jako přátele...v pohodě pozdraví..chodí si kupovat gumové hady	spíš je přidrzlá ... nebud' neslušná

ANALÝZA -CITACE KLÍČOVÝCH VYROKŮ MATEK				
LUCIE - R1	JULIE - R2	ESTER - R3	KLÁRA - R4	BARBORA - R5
nehodné formy chování				
je vztekací, když jí něco nejde, tak se rozčílí .. Říkám, něco vymysli, nerozčiluj se .. Bude palice dubová ..v dnešní době, je to asi lepší ..ale nesmí se tak projevovat vůči nám ..odsekne prostě ..je drzá ..žálí, když mě Dan obejmje tak ho odhání	vzteká se strašně...mlátí dveřmi, když se naštve..řeknu, a t to nedělá, nebo ať napočítá do deseti..pokud něco zničí...je trestaná za tu destrukci	ona je fakt hodná..takže se spíš zkouší zatvrdit, zkusí co já vydržím, co ji povolím...vzteky, to si nedovolí...pevná ruka mamincina ..když fakt neposlouchá ..počítám do tří ..s pláčem, ale udělá co má	stačí trošičku zvýšit hlas, ne že by člověk chtěl křičet, řeknu jen "Tohle NE." a v tu ránu se rozpláče, vztek se snažíme eliminovat	ona lže...nemůžeme odnaučit ...věrohodně zapírat...neboj se, nic se nestane, přiznej se...nakonec s pravdou ven.
KOMPETICE				
reakce na prohru				
nevím, jestli to vůbec zažila ..když hrajem spolu, tak ji většinou nechám vyhrát .. To bych asi taky nemusela?? ... do těch kolektivních soutěží se nezapojuje	je trošku flegmatická, takže ji to nějak nerozhází...když prohraje..vezme to s klidem Angličana.	hry na prohry - ona je nechce hrát ..nebudeme hrát na vyhazování, já se budu dívat... nedělám to, že bych ji nechala vyhrát naschvál ...to poznají ...to si neužije	Prohru nese velmi těžce, to pláče...(sourozenci) ji často nechávají vyhrát, je na to zvyklá..jinak ji to hodně rozčílí. Prohru mezi vrstevníky (závody v parku) pěkně obrečí. Ale našťestí jde do toho znovu.	ona je celkem v pohodě ..nevydrží pexeso dohrát do konce ..jde pryč ...
DOPLŇKOVÁ - hodnocení množství času pro toto dítě				
ted' na sebe máme času mnohem míň ..přehodnotila jsem hodnoty ..mám to jen povrchně ulizený ..ten pořádek nehrotím .. Radši jdu s ní ven ..času je míň a roste rychle	potřebovali bychom víc .. Hodně se musím věnovat Křištofovi s přípravou do školy .. Mít víc času mimo povinnosti	ted' je to trochu horší...mám tři děti..celé dopoledne je ve školce ..když máme kroužky,tak ji skoro ani nevidím	No já si ji snažím vychutnat...každou chvíličku, kterou to jde.	máme málo na všechny ...neumím si to naplánovat ...furt nějaká práce ..večer jsem zdrblá ..všechno rozbordelený